

Ο ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΣΑΝ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ*

Δρ. Δημήτρης Σ. Ιατρίδης

Τακτικού Καθηγητή Κοινωνικού

Σχεδιασμού του Πανεπιστημίου

Boston College, Η.Π.Α.

Μετάφραση κειμένου

Αλεξάνδρα Μαραγκοπούλου (Κοινωνιολόγος-Κοινωνική Λειτουργός MSW)

Χριστίνα Ξηρόκωστα (Κοινωνιολόγος-Κοινωνική Λειτουργός MSW)

Στο σημερινό άρθρο αναλύω την επιστημονική διαδικασία παρέμβασης του Κοινωνικού Σχεδιασμού και εξετάζω σε βάθος την εφαρμογή της μεθόδου για κοινωνική αλλαγή και ανάπτυξη. Σε άλλα άρθρα μου** ανέπτυξα τον Κοινωνικό Σχεδιασμό σαν τομέα. Ελάχιστα όμως έχουν γραφεί στην Ελλάδα και στο Εξωτερικό για τον Κοινωνικό Σχεδιασμό σαν επιστημονική διαδικασία παρέμβασης. Γι' αυτό αισθάνομαι την ανάγκη να αναλύσω εκτενώς το θέμα. Όχι μόνο γιατί υπάρχει μεγάλη έλλειψη τέτοιου είδους υλικού αλλά γιατί και η εφαρμογή του Κοινωνικού Σχεδιασμού απαιτεί ιδιαίτερα ειδικές γνώσεις και εμπειρία — και τα ερωτήματα των συναδέλφων είναι πολλά. Όσοι ασχολούνται με την εφαρμογή του Κοινωνικού Σχεδιασμού και την επίλυση κοινωνικών προβλημάτων, όπως στη Τοπική Αυτοδιοίκηση, Κοινωνική Πρόνοια, Κοινωνική Πολιτική, Περιβαλλοντολογική Πολιτική, Υγεία και Κοινωνική Ανάπτυξη, γνωρίζουν ότι η επιστημονική διαδικασία παρέμβασης αποτελεί το κύριο χαρακτηριστικό όλων των επαγγελματιών κοινωνικών επιστημών, ιδιαίτερα της Κοινωνικής Εργασίας.

Α. Η έννοια του Κοινωνικού Σχεδιασμού

Όλοι σχεδόν ξέρουν ότι κάθε κοινωνία, κράτος, κοινότητα, δεσμός και οργάνωση σχεδιάζουν εσκεμμένα το μέλλον τους βάσει μιας πολιτικής που χαράζουν και προγραμμάτων που εφαρμόζουν για την πραγματοποίηση της πολιτικής και των σκοπών τους. Έτσι όλοι σχεδόν καταλαβαίνουν το γενικό νόημα π.χ. του Κρατικού Κοινωνικού Σχεδιασμού. Γενικά υπονοεί τις ενέργειες, τα νομοθετικά διατάγματα του Κράτους στη κοινωνική σφαίρα. Αλλά διαφωνίες προκύπτουν γύρω από κάθε προσπάθεια να δοθεί ένας τεχνικός — επιστημονικός ορισμός της φύσης και έκτασης του Κοινωνικού Σχεδιασμού.

«Κοινωνικός», για παράδειγμα, δεν είναι όρος ακριβής και τα όρια του είναι ασαφή. Έτσι είναι δυνατόν να συμπεριλαμβάνει μόνο την προνοιακή πολιτική, τα επιδόματα και προγράμματα για άπορους ή σχεδόν άπορους. Μπορεί επίσης να συμπεριλαμβάνει τις πλευρές της κοινωνικής ζωής και οργάνωσης που καθορίζονται ζωτικές για την κοινωνική ευημερία όλων των πολιτών, αλλά κι αυτό δεν είναι λειτουργικά καθοριστικό.

* Το άρθρο βασίζεται σε κεφάλαιο της νέας έκδοσης του βιβλίου μου που ετοιμάζεται **Κοινωνικός Σχεδιασμός**.

** ΕΚΛΟΓΗ, Αριθμ. 62, 1983 σελ. 119-120 και ΕΚΛΟΓΗ,

Μπορεί επίσης να παραλείπει την οικονομική ή πολιτική σφαίρα. Καμιά φορά σημαίνει επίσης οτιδήποτε αφορά την κοινωνία: κοινωνική σφαίρα που περιλαμβάνει όλες τις διαδικασίες, οικονομικές, κοινωνικές, πολιτικές, διοικητικές, επιμορφωτικές, τεχνολογικές και όλες τις δεσμικές σχέσεις. Ένα μεγάλο, παραδοσιακό μέρος της διεθνούς βιβλιογραφίας για κοινωνικό σχεδιασμό προσεγγίζει το θέμα με βάση μόνο την προνοιακή πολιτική.

Έτσι μερικοί ταυτίζουν ακόμη και σήμερα στην Ελλάδα την Κοινωνική Πολιτική, για παράδειγμα, μόνο με την προνοιακή, και κατ' επέκταση, και την Κοινωνική Εργασία με τα προνοιακά επιδόματα. Τέτοιες προσεγγίσεις θεωρούν την οικονομική αγορά και την πολιτική της υποδομή σαν ξέχωρα και άσχετα θέματα, και αγνοούν την άρρηκτη διασύνδεση του Κοινωνικού Σχεδιασμού με την ελεύθερη οικονομική αγορά, το πολιτικό της υπόβαθρο, και την ιδεολογική της βάση (σύστημα αξιών). Αυτού του είδους οι προσεγγίσεις «προνοιακού τύπου» που αποξενώνουν τον κοινωνικό σχεδιασμό απ' την ελεύθερη οικονομική αγορά, την ιδεολογική και πολιτική υποδομή της και την κατανομή της εξουσίας, γνώσεων και εξυπηρετήσεων που συνεπάγονται αυτά, καταλήγουν επίσης σε μια μορφή κοινωνικού σχεδιασμού που συνήθως ονομάζεται «Διορθωτικός», σ' αντίθεση με τον «Μεταρρυθμιστικό». Η πρώτη μορφή στοχεύει κυρίως σε επεμβάσεις που απλώς επανορθώνουν τα κοινωνικώς ανεπιθύμητα αποτελέσματα που δημιουργούν οι υπάρχουσες οικονομικές ρυθμίσεις - όπως η φτώχεια για παράδειγμα. Δεν παρεμβαίνουν για να αποτραπούν (ή να αποφευχθούν) οι δυσλειτουργίες της οικονομικής αγοράς, αλλάζοντας την δομή της ή το σχήμα εξουσίας. Αντίθετα, η δεύτερη μορφή κοινωνικού σχεδιασμού στοχεύει, συγχρόνως, σε επεμβάσεις που αποσκοπούν και στη δεσμική μεταρρύθμιση για την πρόληψη των δυσλειτουργιών. Στην πρώτη του μορφή, ο κοινωνικός σχεδιασμός στοχεύει (στην περίπτωση φτώχειας) στον φτωχό, στη μικροκλίμακα του σχεδιασμού. Στη δεύτερη μορφή, ο κοινωνικός σχεδιασμός στοχεύει στη μεταρρύθμιση της κοινωνίας, δηλαδή στη μακροκλίμακα.

Ας έρδουμε τώρα στο δεύτερο σκέλος του όρου «Κοινωνικός Σχεδιασμός». «Σχεδιασμός», σαν ειδικός όρος, σημαίνει μια σειρά από αρχές, μεθόδους, και προσεγγίσεις που δικαιολογούν και κατευθύνουν την πράξη (ή την απραξία). Αλλά δεν είναι σαφές τι περιλαμβάνει ο όρος, ποιες μεθόδους, τι εργαλεία. Επίσης δεν είναι ξεκάθαρο αν περιλαμβάνει μόνο την ανάλυση του προβλήματος και τη χάραξη Κοινωνικής Πολιτικής ή και την μεθόδευση και υλοποίησή της. Έτσι, ενώ η Κοινωνική Πολιτική είναι το πρώτο μέρος της διαδικασίας παρέμβασης του Κοινωνικού Σχεδιασμού, μερικοί εξισώνουν τον όρο Κοινωνική Πολιτική με τον όρο Κοινωνικός Σχεδιασμός. Σαν ειδικός όρος, όμως, ο Σχεδιασμός περιλαμβάνει δύο μέρη: Πρώτον, την *διατύπωση του προβλήματος* και την *επιλογή εναλλακτικής πολιτικής* (Κοινωνική Πολιτική). Και δεύτερο την *μεθόδευση, προγραμματισμό πόρων* και *πραγματοποίηση της πολιτικής*, που είναι και η λύση του προβλήματος.

Έτσι γίνεται φανερό ότι ο συνδυασμός των όρων «Κοινωνικός» και «Σχεδιασμός» - δηλαδή δύο ασαφείς από τεχνική πλευρά έννοιες - συνδέουν το πρόβλημα ορισμού που έχει σημαντικές επιπτώσεις στην εφαρμογή της διαδικασίας παρέμβασης του κοινωνικού σχεδιασμού.

Ο ορισμός του «Κοινωνικού Σχεδιασμού» ως τομέα που χρησιμοποιώ και σ' αυτό το άρθρο είναι ευρύτερος από την παραδοσιακή προνοιακή και διορθωτική μορφή. Ο «Κοινωνικός Σχεδιασμός» σαν τομέας μελετά, αναλύει και περιγράφει πως μια κοινωνική μο-

νάδα που μπορεί να είναι κράτος, περιφέρεια, κοινότητα, δεσμός ή οργάνωση επιλύει ή μπορεί να βελτιώσει την επίλυση τριών θεμελιακών ζητημάτων.

1. **Τη Φύση της Κοινωνικής Μονάδας** (κράτος, κοινότητα, οργανισμός κ.λπ.). Για παράδειγμα, σε τι είδους κοινωνία αποβλέπουμε, ποιες κοινωνικές σχέσεις, ποια κοινωνικά πρότυπα και εξυπηρετήσεις πρέπει να παραχθούν.
2. **Τη Θεσμική Οργάνωσης**. Ποιοί θεσμικοί πόροι πρέπει να χρησιμοποιηθούν και με ποιο τρόπο.
3. **Τη Κατανομή του Κοινωνικού Προϊόντος**. Πως πρέπει να κατανέμονται τα μερίδια (και το κόστος) του κοινωνικού προϊόντος ανάμεσα στα μέλη, στις ομάδες και στις περιφέρειες της μονάδας.

Ο Κοινωνικός Σχεδιασμός συνεπώς διερευνά και καθορίζει τους τρόπους με τους οποίους μια κοινωνική μονάδα μπορεί να αναδιοργανώσει την δομή και τις λειτουργίες της, για να βελτιώσει τα αποτελέσματα και τις λύσεις των τριών αυτών ζητημάτων.

Β. Ανάλυση και Πραγματοποίηση (Σύνθεση). Τα δύο σκέλη της διαδικασίας παρέμβασης

Η διαδικασία παρέμβασης διαπιστώνει, διατυπώνει και επιλύει κοινωνικά προβλήματα. Πιο συγκεκριμμένα μετατρέπει πληροφορίες και γεγονότα σε λογικά επιχειρήματα που επιτρέπουν τη χάραξη ορθολογιστικής πολιτικής και την εφαρμογή της.

Τρεις αλληλοεξαρτώμενοι βασικοί παράγοντες ενεργούν στη διαδικασία του κοινωνικού σχεδιασμού:

1. **Δεδομένα:** Στοιχεία που προσδιορίζουν το πρόβλημα, την υπάρχουσα κατάσταση (περιγραφή).
2. **Αξίες:** Η επιθυμητή κατάσταση, τι θα έπρεπε να υπάρχει, ποιες οι επιθυμητές αξίες για να μην υπάρχει το πρόβλημα. Για παράδειγμα, αν το πρόβλημα είναι η ανεργία 14%, πόση θα έπρεπε να είναι η ανεργία για να μην αποτελεί πρόβλημα; 4%; 10%; (επιθυμητή κατάσταση).
3. **Πράξη:** Τι πρέπει να γίνει και πως (προδιαγραφή και εφαρμογή παρέμβασης).

Όλες οι διαδικασίες παρέμβασης κοινωνικού σχεδιασμού συμπεριλαμβάνουν τους τρεις αυτούς παράγοντες: *Δεδομένα*, *Αξίες* και *Πράξη*.

Για παράδειγμα ο κοινωνικός σχεδιασμός αρχίζει με την διαπίστωση και διατύπωση ενός προβλήματος. Το πρόβλημα περιγράφεται ποσοτικά, ποιοτικά, αντικειμενικά **με δεδομένα και στοιχεία**. Από τεχνική πλευρά πρόβλημα θεωρείται μια απραγματοποίητη **αξία**. Η *ανεργία*, η *εγκληματικότητα*, η *φτώχεια* σαν προβλήματα, είναι απραγματοποίητες αξίες. Τα στοιχεία που μπορούν να περιγράψουν την ανεργία (ή εγκληματικότητα, φτώχεια κ.λπ.) ποσοτικά και ποιοτικά περιλαμβάνουν την διαπίστωση του ποσοστού του εργατικού δυναμικού που δεν απασχολείται, το χρονικό διάστημα του προβλήματος, συγκρίσεις με το παρελθόν και με το ανεκτό όριο ανεργίας, προβλέψεις για το μέλλον, επιπτώσεις στην συμπεριφορά των ανέργων και των οικογενειών τους, συνέπειες για την οικονομία, το κεφάλαιο, την εργατική τάξη, την κυβέρνηση. Τα απαραίτητα δεδομένα ποι-

κίλλουν ανάλογα με το πρόβλημα και τον χρηματοδότη. Η απραγματοποίητη αξία, το πρόβλημα είναι η *παραβίαση του ανθρώπινου δικαιώματος για απασχόληση*.

Για να μείνουμε στο παράδειγμα της ανεργίας, δουλεύοντας στο δεύτερο παράγοντα, συγκρίνουμε το υπάρχον ποσοστό ανεργίας και το είδος των ανέργων (ανεidίκευτοι, ειδικευμένοι) με το ανεκτό - επιθυμητό.

Αν η επιθυμητή-ανεκτή ανεργία είναι 4% του εργατικού δυναμικού, είναι δυνατόν να προσδιοριστούν οι διαστάσεις του προβλήματος και σαφώς να καθοριστεί ο στόχος της παρέμβασης. Η σύγκριση της επιθυμητής με την πραγματική αξία προσδιορίζει το πρόβλημα. Δηλαδή, η ελάττωση της ανεργίας κατά 11% θεωρείται ως λύση του προβλήματος και αποτελεί μέρος της πολιτικής που θα χαραχθεί. Έτσι, οι αξίες υπεισέρχονται και στην επιλογή της κοινωνικής πολιτικής για την ελάττωση της ανεργίας κατά 11%. Η χάραξη κοινωνικής πολιτικής προϋποθέτει την ανάλυση διαφόρων εναλλακτικών λύσεων και την επιλογή της αποτελεσματικότερης λύσης κάτω από ορισμένες συνθήκες. Μια εναλλακτική πολιτική είναι η αύξηση της ζήτησης εργατικού δυναμικού. Άλλη είναι η ελάττωση της προσφοράς, ή ένας συνδυασμός και των δύο. Η επιλογή εξαρτάται από διάφορους παράγοντες: επιπτώσεις, χρονικούς στόχους, δαπάνες, πόρους, τεχνολογία, αποτελεσματικότητα κ.λπ.

Έτσι, οι αξίες είναι απαραίτητο συστατικό της διαδικασίας παρέμβασης και η λύση του προβλήματος εξαρτάται από αυτές.

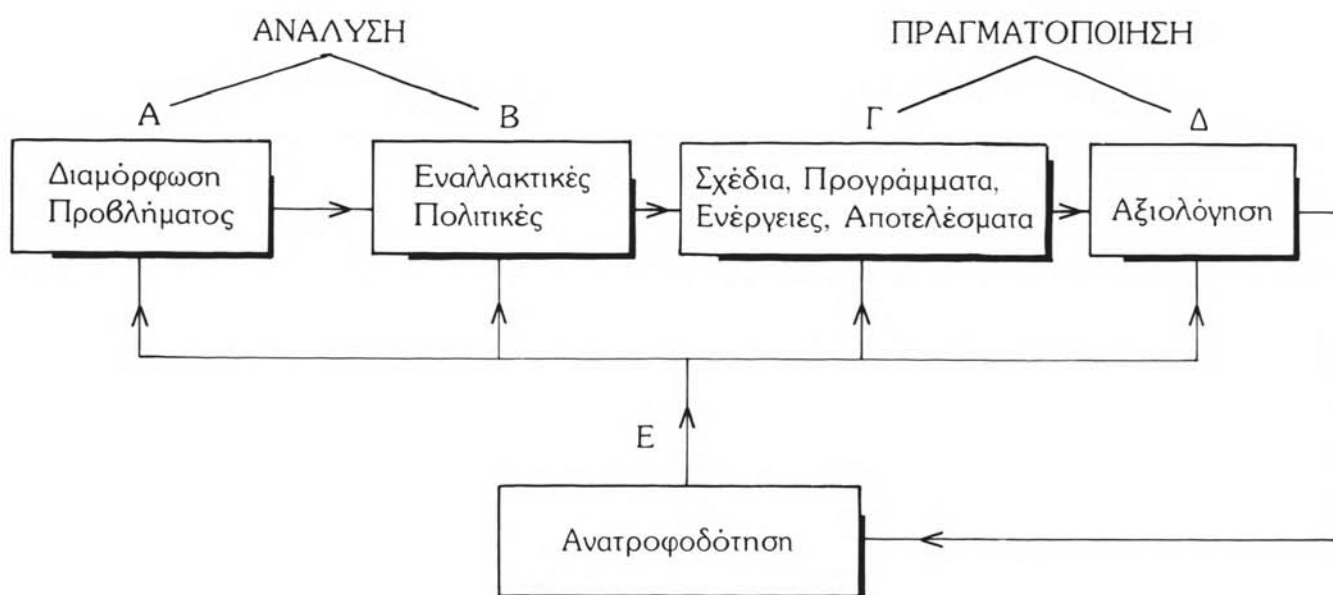
Οι δύο αυτοί παράγοντες - **Δεδομένα** και **Αξίες** - αποτελούν το πρώτο σκέλος της διαδικασίας παρέμβασης. Συνήθως το σκέλος αυτό ονομάζεται «Κοινωνική Πολιτική» ή «Ανάλυση Πολιτικής». Η Κοινωνική Πολιτική (ή Ανάλυση) αφορά τη λογική που προκύπτει από την αξιολόγηση των αξιών και που θεμελιώνει τη διατύπωση του προβλήματος, την παραγωγή των εναλλακτικών λύσεων, και την επιλογή της καλύτερης πολιτικής με τις υπάρχουσες συνθήκες.

Το δεύτερο σκέλος της διαδικασίας παρέμβασης αφορά την **Πράξη**: δηλαδή την *προδιαγραφή, υλοποίηση* και *αξιολόγηση* της παρέμβασης με βάση την πολιτική που χαραχθηκε (πρώτο σκέλος). Αποκαλείται συνήθως «πραγματοποίηση» (ή Σύμβαση). Για παράδειγμα, αν η πολιτική για την μείωση της ανεργίας είναι η αύξηση ζήτησης εργατικού δυναμικού, τότε απαιτείται η κατάρτιση σχεδίου δράσης και η λήψη κατάλληλων μέτρων, διοικητικών, οικονομικών, κοινωνικών κ.λπ., που θα αποβλέπουν στη δημιουργία νέων θέσεων απασχόλησης. Οι θέσεις αυτές μπορεί να δημιουργηθούν είτε στο δημόσιο τομέα, με νέες οργανικές θέσεις και έργα, είτε στον ιδιωτικό τομέα, σε εθνικό και διεθνές επίπεδο. Τα μέτρα πραγματοποίησης είναι δυνατόν να απαιτούν νομοθετική ρύθμιση για την αύξηση του προϋπολογισμού, την αύξηση φόρων ή δανείων, ή όταν πρόκειται για τον ιδιωτικό τομέα είναι δυνατόν να προϋποθέτουν απαλλαγές από φόρους ή κρατικές επιχορηγήσεις.

Τα δύο αυτά αλληλένδετα σκέλη της διαδικασίας παρέμβασης του κοινωνικού σχεδιασμού, δηλαδή «Ανάλυση Πολιτικής» και «Πραγματοποίηση» (ή Σύμβαση) απεικονίζονται στο Διάγραμμα 1:

Η **Διαμόρφωση του προβλήματος (Α)** καθοδηγεί προς τους σκοπούς και τον υπολογισμό **Εναλλακτικών Κοινωνικών Πολιτικών (Β)** που με τη σειρά τους καταλήγουν στην

Πηγή: Τροποποιημένο από Dunn, Public Policy Analysis, σελ. 44

Διάγραμμα 1. Διαδικασία Κοινωνικού Σχεδιασμού.

απόφαση να παρέμβουμε, στα **Σχέδια και Προγράμματα**, στις **συνέπειες των προγραμμάτων**, στην **Αξιολόγηση** και στην **τροποποίηση του προβλήματος μέσω του σταδίου Ανατροφοδότησης**. Η **Ανάλυση (Α,Β)** διατυπώνει την επιδίωξη της επιλεγμένης πολιτικής. Η **Πραγματοποίηση (Γ,Δ,Ε)** τροποποιεί την κοινωνική μονάδα (ομάδες, δεσμοί οργανώσεις, κράτη). Συγχρόνως επηρεάζει και τον φορέα της αλλαγής. Η **παρεμβατική διαδικασία** αρχίζει πάλι μέσω της **αξιολόγησης και της ανατροφοδότησης (Δ,Ε)**.

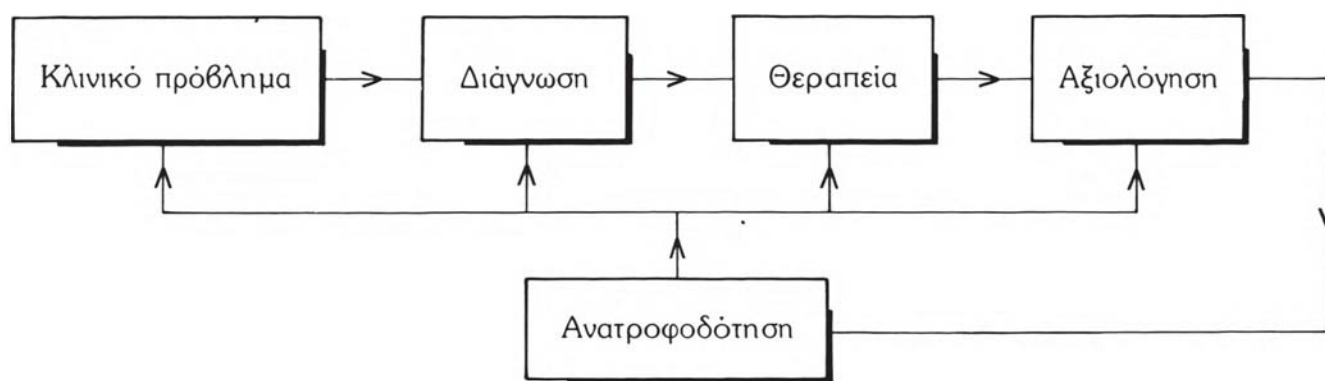
Η **Ανάλυση (Α,Β)** μετατρέπει στοιχεία, αξίες, και πληροφορίες στη διατύπωση του προβλήματος, σε ειδικούς στόχους, κριτήρια, και υποθέσεις που επιτρέπουν να διαλέξουμε μια σειρά πράξεων (ενεργειών) ανάμεσα από διάφορες άλλες εναλλακτικές.

Στην ερευνητική διεργασία της Ανάλυσης (ή κοινωνικής πολιτικής) σκοπός είναι να εξετασθεί λεπτομερώς το περιβάλλον για δεδομένα βασισμένα στις αξίες που επικρατούν. Το πρόβλημα προσδιορίζεται και εξακριβώνεται ότι η κατάσταση μπορεί να βελτιωθεί μέσω υπολογισμένης παρέμβασης· οι στόχοι και οι αντικειμενικοί σκοποί διατυπώνονται και ορίζονται με λειτουργικό τρόπο. Για να εφαρμοστούν· εξετάζεται μια σειρά από εναλλακτικές ενέργειες που αποσκοπούν στην εκτέλεση των αντικειμενικών σκοπών, και προβλέπονται οι προσδοκώμενες αλλαγές διαχρονικά. Στη συνέχεια ολοκληρώνεται η συγκριτική ανάλυση και αξιολόγηση των δυνατών ενεργειών, εξετάζοντας τα διαθέσιμα μέσα, το κόστος που πιθανώς να απορρέει απ' αυτές τις ενέργειες, και τα προβλεπόμενα αντίκτυπα των ενεργειών στο χρόνο.

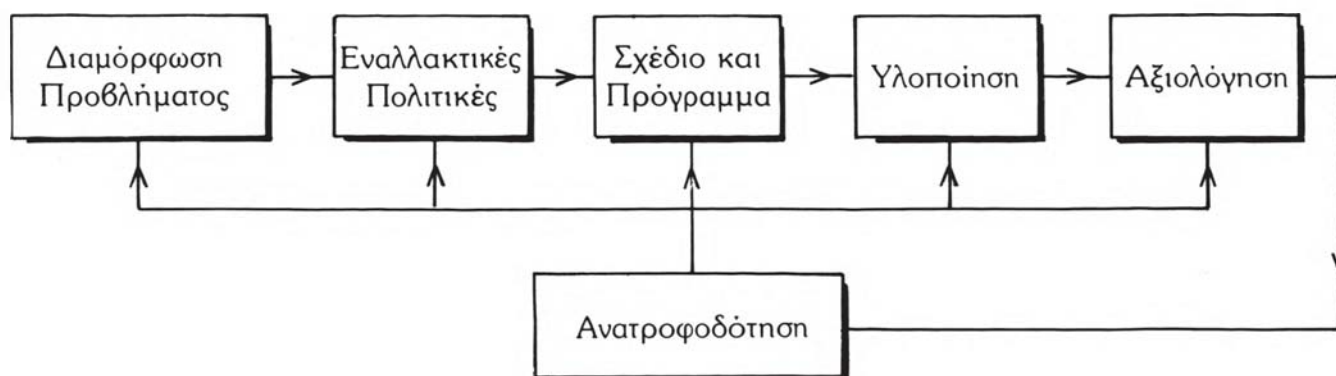
Η **Πραγματοποίηση ή Σύνδεση (Γ,Δ,Ε στο Διάγραμμα 1)**, αντίθετα, μετατρέπει τις επιδιώξεις της πολιτικής σε συγκεκριμένες ενέργειες: καταστρώνονται τα σχέδια και τα προγράμματα και η παρέμβαση επιχειρείται πραγματικά και αξιολογείται. Η αξιολόγηση οδηγεί στην επικάλυψη των σταδίων από την αρχή (Ε).

Ενώ η Ανάλυση είναι μια γνωστική διαδικασία, επικαλύπτεται και εναλλάσσεται με την Πραγματοποίηση που περιέχει μια πολιτική, νομοθετική, ή διοικητική διαδικασία.

Υπάρχουν διάφοροι τρόποι να περιγράψουμε τη διαδικασία της παρέμβασης και τα στάδιά της σε διαφορετικούς επιστημονικούς κλάδους και επαγγέλματα. Οι περισσότεροι όμως ακολουθούν την ίδια βασική ορθολογική δομή. Για παράδειγμα, στις κλινικές παρεμβάσεις, η διαδικασία συνήθως περιγράφεται σαν **Πρόβλημα-Διάγνωση-Θεραπεία-Αξιολόγηση** (Διάγραμμα 2). Η Διάγνωση αντιστοιχεί στη Διαμόρφωση του προβλήματος και στις Εναλλακτικές Πολιτικές, και η Θεραπεία στην πραγματοποίηση. Στα πλαίσια του πολεοδομικού σχεδιασμού η διαδικασία παρέμβασης συνήθως περιγράφεται ως Πρόβλημα-Πολιτική- Σχέδιο και Προγράμματα-Πραγματοποίηση-Αξιολόγηση (Διάγραμμα 3)⁽⁴⁾.

Διάγραμμα 2. Διαδικασία Παρέμβασης στην Κλινική Διαδικασία

Διάγραμμα 3. Διαδικασία Παρέμβασης στον Πολεοδομικό Σχεδιασμό

Γ. Η Φάση της Ανάλυσης

Στο Διάγραμμα 1, τα σημαντικότερα στάδια στην πορεία της **Ανάλυσης** είναι: Προβλήματος (Α), και Εναλλακτικές Πολιτικές (Β). Η διατύπωση του προβλήματος είναι θεμελιώδους σημασίας γιατί επηρεάζει ολοκληρωτικά όλες τις φάσεις και τα στάδια που ακολουθούν. Έτσι δίνεται εδώ μεγαλύτερη προσοχή στο πρόβλημα.

1. Η Διαμόρφωση και Διατύπωση του Προβλήματος

(Α, Διαγρ.1) διασαφηνίζει την απραγματοποίητη αξία, ανάγκη, σκοπό ή ευκαιρία. Γνωρίζοντας ποιο πρόβλημα χρειάζεται επίλυση και ποιες αξίες πρέπει να προσδιοριστούν για τη λύση του, προϋποθέτει πληροφόρηση για: α) τις *συνθήκες που οδηγούν στο πρόβλημα*, π.χ. εκπαιδευτικές ανεπάρκειες που μπορεί να έχουν σχέση με το πρόβλημα της ανεργίας, β) τις *υποθέσεις που διευκολύνουν στην αντίληψη του προβλήματος*, όπως, για παράδειγμα, την υπόθεση για την ανεργία και τον συσχετισμό μεταξύ απασχόλησης και εκπαίδευσης και γ) *τους στόχους και αντικειμενικούς σκοπούς*.

Οι στόχοι και οι αντικειμενικοί σκοποί είναι αλληλένδετοι. Οι στόχοι, όμως, είναι πιο γενικοί από την ανάπτυξη των αντικειμενικών σκοπών. Οι στόχοι εκφράζουν τις γενικές ιδέες για τις προσδοκίες της κοινωνίας· έτσι, οι στόχοι συνήθως αναφέρονται ως ακολούθως: «να μειωθεί το ποσοστό της εγκληματικότητας στην κοινότητα» ή «να μειωθούν τα ποσοστά της έλλειψης κατοικίας» ή «να μειωθούν τα ποσοστά ανεργίας». Οι αντικειμενικοί σκοποί, αντιθέτως, είναι σχετικοί με την επίτευξη του στόχου, σαφείς, συγκεκριμένοι, με δυνατότητα να μετρηθούν και να περατωθούν σε καθορισμένη χρονική περίοδο.

Οπότε, ο γενικότερος αντικειμενικός σκοπός θα δηλώνονταν ως εξής: «Να μειωθεί το ποσοστό της εγκληματικής υποτροπής (επανασυλλήψεις) κατά 60 τοις εκατό στη διάρκεια του επόμενου προγραμματικού έτους για 200 συμμετέχοντες που έχουν προηγουμένως συμμετάσχει σε ληστείες και διαρρήξεις», ή «Να μειωθούν οι εθνικές στεγαστικές ανάγκες δημιουργώντας 22 εκατομμύρια οικιστικές μονάδες σε μια περίοδο 10 ετών, από τις οποίες 1 εκατομμύριο κατοικίες προορίζονται για χαμηλά και μεσαία εισοδήματα», ή «Να μειωθεί το ποσοστό της ανεργίας κατά 11 τοις εκατό ετησίως στα επόμενα τέσσερα χρόνια».

Οι αντικειμενικοί σκοποί δημιουργούν τις συνθήκες κάτω από τις οποίες ο στόχος θεωρείται ολοκληρωμένος (πραγματοποιημένος) και το πρόβλημα λυμένο.

2. Η Δομή του Προβλήματος

Καθορισμένη σαν μία απραγματοποίητη αξία (ανάγκη, σκοπός ή ευκαιρία), η διατύπωση του προβλήματος αντανάκλα τις υποθετικές αιτίες που δημιούργησαν το πρόβλημα και την αναζητούμενη λύση.

Η διατύπωση του προβλήματος περιλαμβάνει διεργασίες για τη συλλογή στοιχείων και πληροφοριών σχετικά με το είδος του προβλήματος. Τα δεδομένα μετατρέπονται σε εκτιμήσεις, οι οποίες προωθούν λύσεις. Για παράδειγμα, εάν το πρόβλημα διατυπώνεται σαν ανεργία που δημιουργήθηκε από πλεόνασμα στη προσφορά εργασίας σε σχέση με τη ζήτηση, η λύση του προβλήματος θα σκόπευε γενικώς στο μακρο-οικονομικό επίπεδο και στην πραγματοποίηση της πλήρους απασχόλησης, καθιερώνοντας την ισορροπία ανάμεσα στην προσφορά και ζήτηση εργασίας. Τα απαιτούμενα στοιχεία και πληροφορίες θα αφορούν την προσφορά και τη ζήτηση για εργασία.

Εάν, όμως, το πρόβλημα διατυπώνεται σαν ανεργία δημιουργημένη από το γεγονός ότι ορισμένες μερίδες του εργατικού δυναμικού δέτουν σαν κυριότερη προτεραιότητα τον ελεύθερο χρόνο παρά την εργασία, τότε η λύση του προβλήματος ανεργίας θα στόχευε ευθέως στην πραγματοποίηση της πλήρους απασχόλησης, ενισχύοντας στο μικρο-οικονομικό (ατομικό) επίπεδο διαφορετικά κίνητρα για να αυξηθεί η εργασία έναντι του

ελεύθερου χρόνου, ή το αντίθετο. Οι αναγκαίες πληροφορίες και δεδομένα θα αφορούν τους παράγοντες που κινητοποιούν τον κάθε εργάτη να διαλέξει την εργασία ή τον ελεύθερο χρόνο. Συνεπώς ο ορισμός και η διατύπωση του προβλήματος, η φάση κατά την διαδικασία της έρευνας, στην οποία ο κοινωνικός σχεδιαστής αναζητεί πιθανούς ορισμούς μιας προβληματικής κατάστασης, είναι η πιο κρίσιμη αλλά λιγότερο κατανοητή πλευρά του Κοινωνικού Σχεδιασμού και της Κοινωνικής Πολιτικής.

Υποθέσεις: Ο ορισμός και η δομή του προβλήματος συνήθως περιέχουν ορισμένες αιτιολογικές υποθέσεις, είτε υπονοούμενες, είτε σαφείς. Για παράδειγμα, εξετάζοντας το θέμα της ανεργίας, μια σειρά αιτιολογικών υποθέσεων για τα οικονομικά φαινόμενα καλύπθηναν την ανάλυση σε εκτιμήσεις και λύσεις μακρο-οικονομικού επιπέδου. Αλλά μια άλλη σειρά υποθέσεων για την αιτιολογία της φτώχειας οδήγησε την ανάλυση σε εκτιμήσεις και λύσεις μικρο-οικονομικού επιπέδου.

Τα προβλήματα εξετάζονται από τη σκοπιά του παρατηρητή: Αντίθετα προς τις κοινές πεποιθήσεις, τα προβλήματα δεν είναι αναγκαστικά αντικειμενικές καταστάσεις των οποίων η ύπαρξη μπορεί να αποδειχθεί απλώς με τον καθορισμό των «γεγονότων» (Facts) σε μια δεδομένη περίπτωση.

Σαφώς, οι κυβερνητικές στατιστικές οι οποίες παρουσιάζουν την εγκληματικότητα, για παράδειγμα, να αυξάνει ερμηνεύονται με εμφανώς διαφορετικούς τρόπους από διαφορετικούς παρατηρητές. Είναι αξιοσημείωτο ότι τα προβλήματα εξετάζονται από την πλευρά του παρατηρητή - και η συνειδητοποίηση αυτού του γεγονότος είναι αποφασιστική.

Ο κοινωνικός σχεδιαστής αντιμετωπίζει τρεις αλληλένδετες προκλήσεις. Πρώτον, πρέπει να ληφθεί υπόψη η υποκειμενικότητα της διατύπωσης του προβλήματος, να αναγνωρισθεί το γεγονός ότι οι εξωτερικές καταστάσεις που προκαλούν το πρόβλημα καθορίζονται, κατατάσσονται, επεξηγούνται, και αξιολογούνται επιλεκτικά. Δεύτερον πρέπει να διαπιστωθεί η αλληλεξάρτηση των προβλημάτων και τρίτον η πολυπλοκότητα των προβλημάτων, δηλαδή το γεγονός ότι είναι πράγματι *συστήματα συνδεδεμένων προβλημάτων*. Η *υποκειμενικότητα*, η *αλληλεξάρτηση* και η *πολυπλοκότητα* είναι σημαντικά στοιχεία.

Υποκειμενικότητα: Λίγοι άνθρωποι θα διαφωνήσουν με την ιδέα ότι το έγκλημα, η μόλυνση του περιβάλλοντος, η φτώχεια, και η ανεργία είναι «πρόβλημα». Κάθε μια από αυτές τις καταστάσεις παρεμποδίζει την επίτευξη κάποιας αξίας, ανάγκης, σκοπού, ή ευκαιρίας. Όμως αυτή η καθημερινή αντίληψη της σημασίας του «προβλήματος» συχνά είναι ανεπαρκής, εφόσον καθιστά δυσνόητο το γεγονός ότι το ίδιο «πρόβλημα» (για παράδειγμα η ανεργία) θεωρείται κατά διαφορετικούς τρόπους από διαφορετικές μερίδες του πληθυσμού. Μερικοί θεωρούν την ανεργία σαν οικονομικό πρόβλημα, για το οποίο η πιθανή επίλυση έγκειται στην *αναδιάρθρωση* της προσφοράς και ζήτησης αγαθών και υπηρεσιών και στην μείωση του εργατικού δυναμικού ή μόνο ένα από αυτά. Άλλοι το θεωρούν ως ψυχολογικό, κοινωνικό ή διοικητικό πρόβλημα το οποίο μπορεί να επιλυθεί με την δημιουργία κινήτρων για εργασία για τα άτομα που έχουν προδιάθεση να μην απασχολούνται.

Γενικά, ο τρόπος με τον οποίο οι σχεδιαστές δέτουν ένα πρόβλημα καθορίζει τον *τρόπο* με τον οποίο θα το ερμηνεύσουν και θα επιχειρήσουν να το λύσουν. Άρα, είναι δυνατόν να υπάρχουν πολυάριθμες, διαφορετικές λύσεις για ένα δεδομένο πρόβλημα ανάλογα με το πόσοι τρόποι διατύπωσης του προβλήματος υπάρχουν. Η ελλιπής διατύπωση

των κοινωνικών προβλημάτων μπορεί να προκληθεί επίσης από τη σύγκρουση αξιών. Όλα αυτά αναμεμιγμένα στα περισσότερα περίπλοκα *συστήματα προβλημάτων* (ομάδες, κατηγορίες). Οι ηθικές αξίες, για παράδειγμα, σχετικά με τους άπορους και άνεργους μπορούν να επηρεάσουν τον τρόπο με τον οποίο τίθεται το πρόβλημα της ανεργίας με το να αποδίδεται άλλοτε στη συμπεριφορά του ατόμου (οκνηρία κ.λπ.) και άλλοτε σε κοινωνικές δυσλειτουργίες.

Αλληλεξάρτηση: Τα προβλήματα κοινωνικού σχεδιασμού δεν αποτελούν *ανεξάρτητες ενότητες*. Είναι μέρη συνολικών συστημάτων και είναι, επομένως, δύσκολο ή αδύνατον να λυθούν απλώς χρησιμοποιώντας μια αναλυτική προσέγγιση που ανατέμνει τα προβλήματα στα συστατικά τους στοιχεία. Μόνο σπάνια μπορούν τα προβλήματα να αναλυθούν σαν ανεξάρτητα, ξεχωριστά, και αμοιβαία αποκλειόμενα μέρη ή να προσδιορισθούν και να επιλυθούν ανεξάρτητα το ένα από το άλλο.

Συστήματα από αλληλεξαρτώμενα προβλήματα απαιτούν μια συνολική προσέγγιση, που θεωρεί τα προβλήματα σαν αναπόσπαστα και αδιαχώριστα από το καθολικό σύστημα, του οποίου αποτελούν αλληλένδετα μέρη.

Επί πλέον, οι συνθήκες, η μορφή των προβλημάτων και οι λύσεις δεν είναι σταθερές στον χρόνο και βρίσκονται σε συνεχή εξέλιξη, έστω και αν το πρόβλημα συνεχίζει να υπάρχει στην αρχική του μορφή.

Για να διατυπώσουμε ένα πρόβλημα, είναι πρώτα αναγκαίο να ασχοληθούμε με ένα πρότυπο (Model) που δείχνει πως το «πρόβλημα» είναι μια αλληλεπίδραση από διαφορετικά συστήματα. Αποτυχία σ' αυτό μπορεί να καταλήξει σε παραποιήσεις. Όχι απρόσμενα, οι κοινωνικοί σχεδιαστές αποτυγχάνουν επειδή λύνουν λάθος πρόβλημα και όχι επειδή δίνουν εσφαλμένη λύση στο σωστό πρόβλημα. Το πρόβλημα είναι πράγματι σύστημα αλληλεξαρτώμενων προβλημάτων, έτσι ώστε η ποιότητα του συνόλου είναι διαφορετική από το ποσοτικό άθροισμα των μερών.

Διαβάζοντας τον αυξανόμενο όγκο της διεθνούς βιβλιογραφίας σχετικά με ανθρώπινα και κοινωνικά συστήματα ανακαλύπτουμε μερικά κοινά νήματα. Υπάρχει γενική αναγνώριση της πληθώρας των αλληλλοεξαρτήσεων που πρέπει να εξετασθούν.⁽¹⁾ Μια ολοκληρωμένη και ορθή εκτίμηση των παρεμβάσεων της Κοινωνικής Πολιτικής και του σχεδιασμού πρέπει να απεικονίζει τις αλληλεξαρτήσεις ανάμεσα στα κοινά φαινόμενα, όπως, για παράδειγμα, δημογραφία, ψυχολογία, πολιτισμός, κοινωνιολογία, υγεία, εκπαίδευση, κοινοτική οργάνωση, και επιπλέον τις αλληλεξαρτήσεις ανάμεσα στα κοινωνικά φαινόμενα και μια σειρά χωροταξικών, φυσικών και οικολογικών παραγόντων. Οι συνέπειες των παρεμβάσεων του Κοινωνικού Σχεδιασμού πραγματοποιούνται σε όλους αυτούς τους τομείς και εμφανίζονται σε τέτοιες μορφές όπως:

- Μεταβολές στο εισόδημα, στην ευημερία και στην κατανομή (διανομή, καταμερισμός) των υπηρεσιών
- Αλλαγές στη κατανομή εξουσίας
- Μεταβολές στα χαρακτηριστικά του εργατικού δυναμικού
- Μεταβολές στα σχήματα απασχόλησης-ανεργίας-υποαπασχόλησης
- Μεταβολές στη μετανάστευση
- Μεταβολές στη κοινωνική διαστρωμάτωση ή αποξένωση
- Αλλαγές στη δομή και συνοχή της οικογένειας και της γειτονιάς.

– Αλλαγές στην υγεία, στην εμφάνιση άλλων κοινωνικών προβλημάτων και στα επίπεδα ευημερίας.

Ένα δεύτερο κοινό σημείο στη διεθνή βιβλιογραφία είναι η αναγνώριση των περιορισμών. Τίποτα δεν αυξάνει επ' αόριστον: τίποτα δεν υπάρχει σε απεριόριστη προσφορά⁽²⁾. Το ανθρώπινο περιβάλλον θέτει πολλούς περιορισμούς που ελέγχουν τον ρυθμό και τη κατεύθυνση των κοινωνικών αλλαγών και καθορίζουν ποιες αλλαγές είναι αμετάκλητες.

Πολυπλοκότητα: Το τελευταίο κοινό νήμα είναι η συνειδητοποίηση, που συχνά χαρακτηρίζεται από δέος ή απογοήτευση, της πελώριας πολυπλοκότητας των ανθρώπινων και κοινωνικών συστημάτων όπως π.χ. το περιβαντολογικό⁽³⁾. Αυτή η πολυπλοκότητα παίρνει δυο μορφές. Πρώτον, τη στατική (ή δομική) πολυπλοκότητα. Το απόλυτο μέγεθος των οικονομικών, κοινωνικών, πολιτικών, και χωροταξικών παραγόντων. Δεύτερο, τη δυναμική (ή της συμπεριφοράς) πολυπλοκότητα. Οι τρόποι με τους οποίους αυτοί οι πολυάριθμοι παράγοντες αλληλεπιδρούν με την πάροδο του χρόνου και πως αυτό το σύνολο των μεμονωμένων αλληλεπιδράσεων προξενεί την συμπεριφορά του καθολικού συστήματος (ανάπτυξη, στασιμότητα, τάλαντευση, φθορά). Αντιμετωπίζουμε περίπλοκα συστήματα γεμάτα πιθανότητες στα οποία οι μεταβολές στη δράση (δεσμικές και επικοινωνίας) καταλήγουν σε αντίκτυπα.

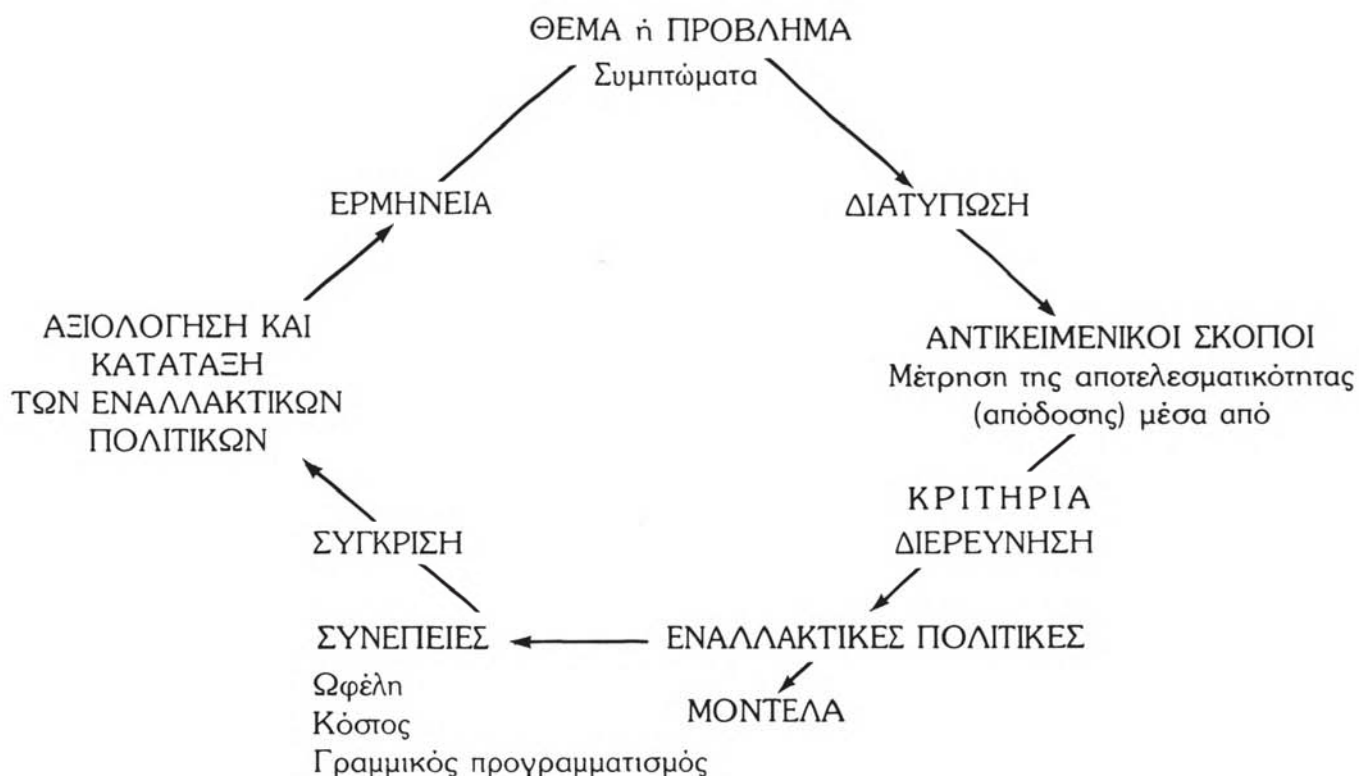
3. Στάδια της Ανάλυσης

Στην πραγματικότητα, τα στάδια Α και Β (Διάγραμμα 1) αποτελούνται από διάφορες επί μέρους δραστηριότητες.

Οι μελετητές της ανάλυσης κοινωνικής πολιτικής χρησιμοποιούν διαφορετικές προσεγγίσεις για να ορίσουν αυτά τα στάδια και τις δραστηριότητες. Για παράδειγμα, ο Κουαϊντ (Διάγραμμα 4) περιγράφει τα στάδια ως εξής: *Πρόβλημα, Διατύπωση, Αντικειμενικοί Σκοποί, Κριτήρια, Διερεύνηση, Εναλλακτικές, Πολιτικές, Μοντέλο, Συνέπειες, Αξιολόγηση* και κατάταξη των Εναλλακτικών Λύσεων, Ερμηνεία. Ο Νταν (Διάγραμμα 5), αντιθέτως, προσδιορίζει πέντε αναλυτικές διαδικασίες: *Περιγραφή, Προβλέψεις, Αξιολόγηση, Προδιαγραφή* και *Απόδοση*, που αντιστοιχούν σε τέσσερεις μεθόδους: Παρακολούθηση (περιγραφή), Πρόγνωση (προβλέψεις), Αξιολόγηση (εκτίμηση) και Προτάσεις (προδιαγραφή). Ο Νταν επίσης προσθέτει δύο μεθόδους: Διατύπωση Προβλήματος και Πρακτική Συνεπαγωγή. (Διάγραμμα 5).

Η χρησιμοποίηση των μεθόδων (Διάγραμμα 5) βοηθά τον κοινωνικό σχεδιαστή να μετατρέπει ένα είδος πληροφοριών σε άλλο. Για παράδειγμα, *η Παρακολούθηση* επιτρέπει στο σχεδιαστή να καταλάβει τις προηγούμενες αιτίες και συνέπειες της κοινωνικής πολιτικής. *Η Πρόβλεψη* παρέχει τη δυνατότητα στους σχεδιαστές να παρέχουν πληροφόρηση για τις μελλοντικές συνέπειες της πολιτικής. *Η Αξιολόγηση* αφορά πληροφορίες σχετικές με την αξία περασμένων και μελλοντικών πολιτικών. *Οι Προτάσεις* επιτρέπουν στους κοινωνικούς σχεδιαστές να παρέχουν πληροφορίες σχετικά με το αν τα αποτελέσματα θα είναι τα προσδοκώμενα ή όχι. *Η Διατύπωση του προβλήματος* αφορά τη προσπάθεια των σχεδιαστών να προσδιορίσουν το πρόβλημα και να επανεξετάσουν τις επιδράσεις της πολιτικής δια μέσου όλης της διαδικασίας (META – METHOD ή μέθοδος των μεθόδων). **Οι Πρακτικές Συνεπαγωγές** αντίθετα, επιτρέπουν στους σχεδιαστές να διατυπώσουν συμπεράσματα για το βαθμό στον οποίο το πρόβλημα επιλύθηκε.

Πηγή: Τροποποίηση από Quade, E.S. Analysis of Public Decisions, σελ. 52

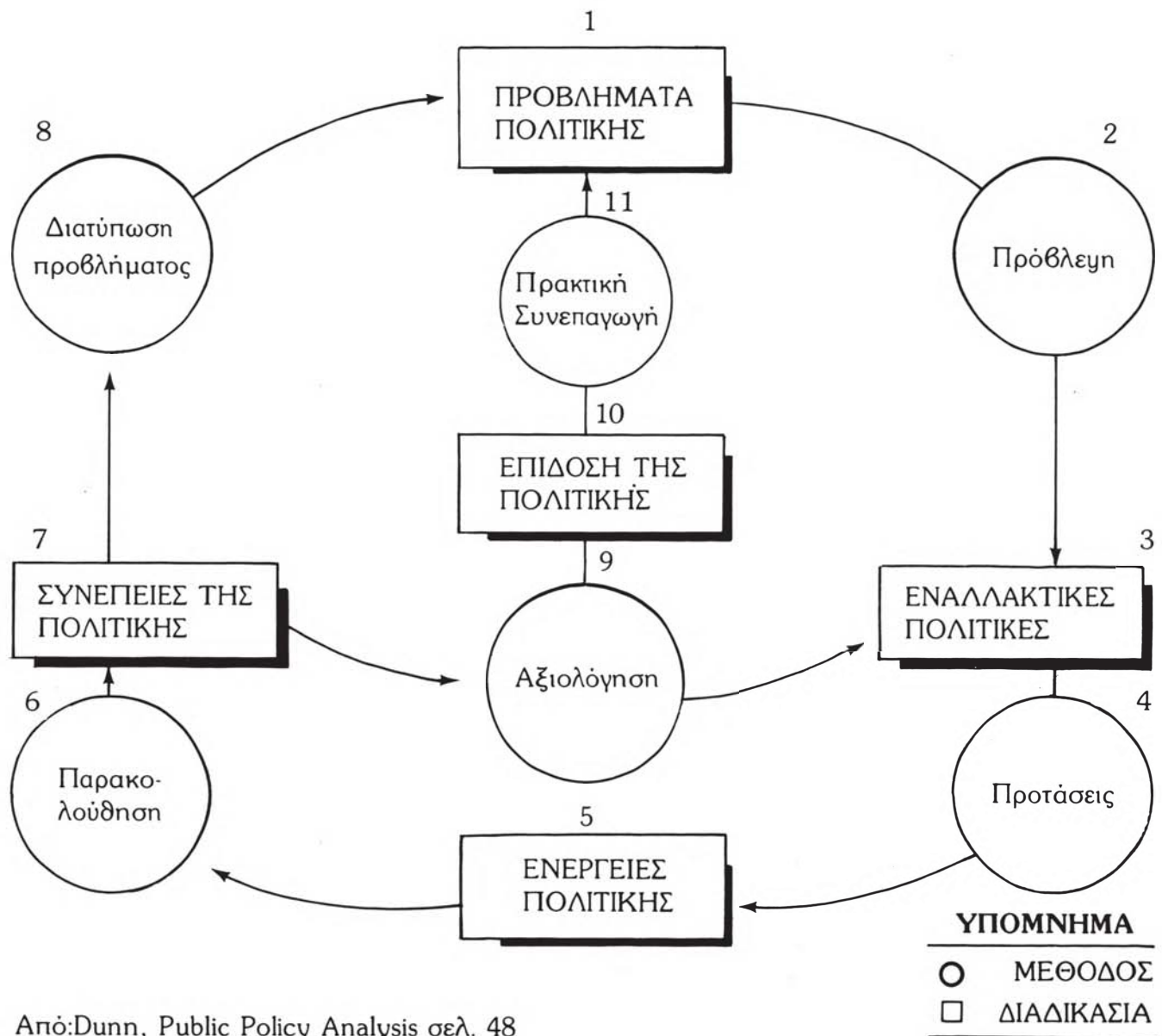
Διάγραμμα 4. Διαδικασία Παρέμβασης στην Ανάλυση Πολιτικής

Μια απλοποιημένη εκδοχή των σταδίων της διαδικασίας της Ανάλυσης παρουσιάζεται στο Διάγραμμα 6. Είναι σύνδεση του Κουαϊντ, Νταν και της δικής μου εμπειρίας.

Το πρόβλημα πρέπει να οριστεί με σαφήνεια και περιεκτικά. Αν απαιτείται παρέμβαση τότε οι συγκεκριμένοι σκοποί της παρέμβασης πρέπει να διασαφηνισθούν (α, Δι. 6).

Για παράδειγμα, το πρόβλημα μπορεί να διατυπωθεί σαν ανεπαρκής απασχόληση για ομάδες ενηλίκων νέων που ανήκουν σε μειονότητες. Οι αντικειμενικοί σκοποί της παρέμβασης μπορούν να καθορισθούν σαν αύξηση στο ποσοστό της απασχόλησης κατά 5% για το επόμενο οικονομικό έτος για μαύρους, ισπανόφωνους και Ασιάτες. Η επίτευξη των αντικειμενικών σκοπών, όμως, απαιτεί υπολογισμό των συνεπειών, προτεραιότητες και κόστος – καθώς και κριτήρια (β) για την αποτίμηση των σκοπών. Αυτά διευκολύνουν τους κοινωνικούς σχεδιαστές να κατανοήσουν τις καταστάσεις που αφορούν την πραγματοποίηση των σκοπών.

Ασφαλώς, υπάρχουν επίσης εναλλακτικές πολιτικές (γ) για να επιτευχθούν αυτοί οι αντικειμενικοί σκοποί. Εναλλακτικές Πολιτικές είναι οι πιθανώς διαθέσιμες ενέργειες που συμβάλλουν στην πραγματοποίηση των αξιών και στην επίλυση του προβλήματος. Για παράδειγμα, θα πρέπει να περιληφθεί η πλευρά του ζητήματος που έχει σχέση με τη προσφορά και τη ζήτηση. Εκτός αν αρκεί μόνο η επαγγελματική εκπαίδευση (προσφορά εργασίας). Η εναλλακτική λύση που θα επιλεχθεί μπορεί να προβλέπει την αύξηση της ζήτησης για εργατικό δυναμικό, ή την επιδότηση εταιρειών για να προσλάβουν νέους (δέσπιση φορολογικών κινήτρων κ.ά.).

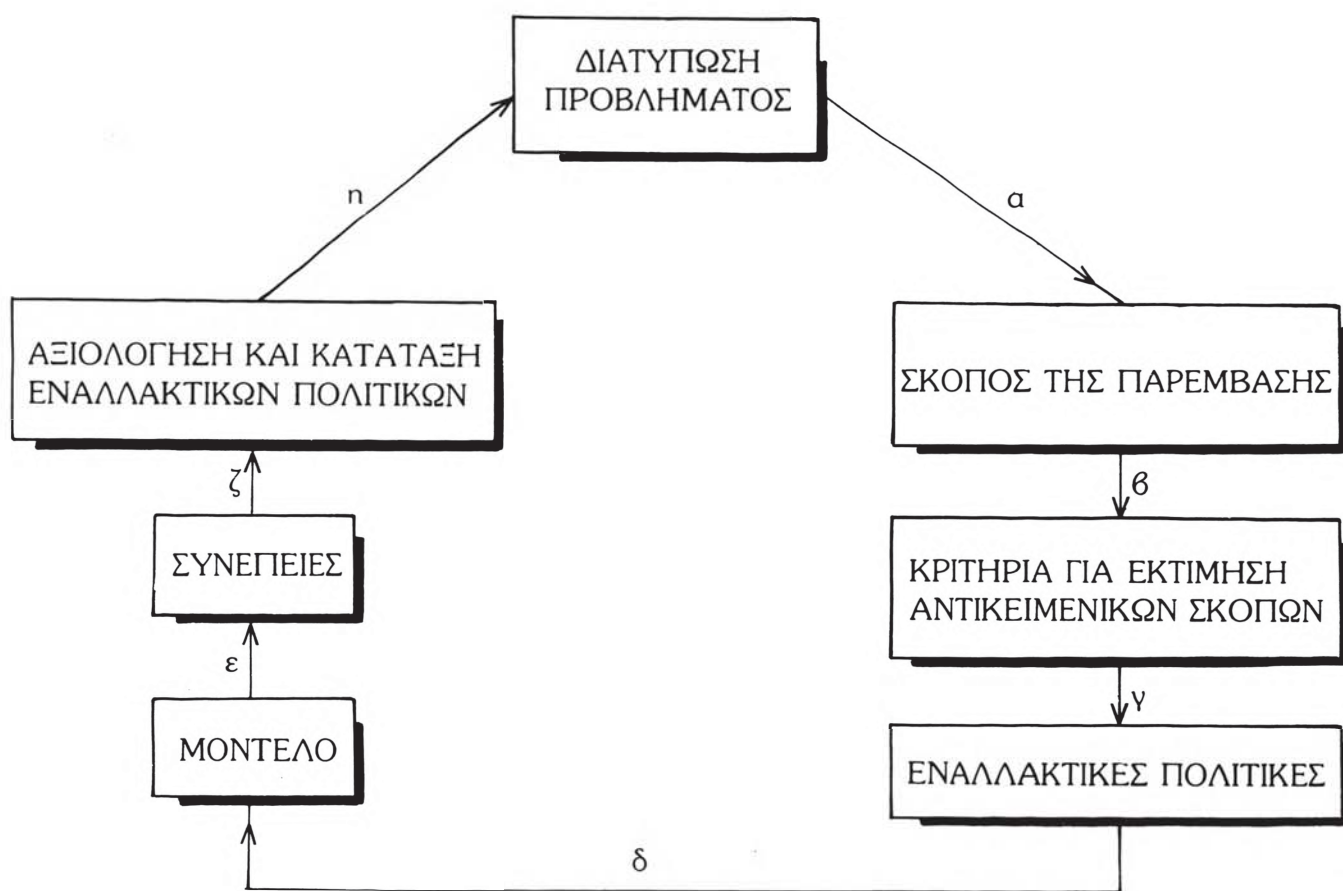
Από:Dunn, Public Policy Analysis σελ. 48

Διάγραμμα 5. Η Διαδικασία της Ανάλυσης

Για να αξιολογήσει και να κατατάξει αυτές τις εναλλακτικές πολιτικές ο κοινωνικός σχεδιαστής χρειάζεται ένα πρότυπο, μοντέλο (δ), το οποίο καθοδηγεί την *ανάλυση των εναλλακτικών λύσεων* και την *εκτίμηση* της επίδρασής τους (ε) πάνω στο πρόβλημα. Για παράδειγμα, ένα υποδειγματικό μοντέλο για την πλήρη απασχόληση θα βοηθήσει στην εκτίμηση του αποτελέσματος κάθε εναλλακτικής πολιτικής (προσφορά, ζήτηση κ.λπ.) για την αύξηση του ποσοστού απασχόλησης των νέων από μειονότητες (ζ).

Η λογική ποσοπαιία αύξηση, δηλαδή αυτή που πλησιάζει περισσότερο στο σκοπό και στις καταστάσεις που αφορούν την παρέμβαση, είναι η εναλλακτική πολιτική που πρέπει να επιλεγεί (η).

Διάγραμμα 6. Απλοποιημένη Διαδικασία της Ανάλυσης.

4. Αλληλεξάρτηση των Σταδίων Ανάλυσης: Ένα παράδειγμα.

Ασχέτως από το πόσα και ποια στάδια προτείνονται, κάθε στάδιο διαδικασίας *Ανάλυσης* καταλήγει και επηρεάζει το επόμενο: Δηλαδή ο ορισμός του προβλήματος επηρεάζει την αποσαφήνιση των αντικειμενικών σκοπών και διευκρινίζει το κίνητρο για την παρέμβαση. Με τη σειρά τους, οι αντικειμενικοί σκοποί επηρεάζουν το είδος των κριτηρίων (δηλαδή αρχές ή κανόνες χρήσιμοι για να μετρήσουμε την αποτελεσματικότητα των εναλλακτικών λύσεων), για να προβλέψουμε τις συνέπειές τους, και να ταξινομήσουμε τις εναλλακτικές λύσεις βάσει της αξιολόγησης των αποτελεσμάτων.

Για παράδειγμα, αν η ανεργία ορίζεται σαν πλεόνασμα της προσφοράς έναντι της ζήτησης, τότε ο σκοπός της παρέμβασης είναι να αυξηθεί η ζήτηση για εργασία ή να μειωθεί η προσφορά εργασίας, ή και τα δύο.

Υποθέτοντας ότι ο σκοπός είναι να αυξηθεί η ζήτηση της εργασίας κατά 5% συγκριτικά με το προηγούμενο έτος, το κριτήριο που χρησιμοποιείται για τη μέτρηση της αποτελεσματικότητας των εναλλακτικών λύσεων είναι 5% αύξηση· η εναλλακτική λύση που πλησιάζει περισσότερο αυτή την αύξηση (όταν άλλοι παράγοντες παραμένουν σταθεροί) κατατάσσεται πρώτη.

Ένα απλό πρόβλημα με λίγες μεταβλητές δείχνει με μεγαλύτερη λεπτομέρεια τη διεργασία και τα στάδια που περιγράφονται στο Διάγραμμα 6.

Φανταστείτε ότι θέλουμε να υπολογίσουμε τον καλύτερο δρόμο που οδηγεί από το σπίτι στο γραφείο:

Πρόβλημα: Ποια είναι η καλύτερη διαδρομή (χ) που οδηγεί από το σπίτι, Α, στον τόπο εργασίας, Β;

Αντικειμενικός Σκοπός: Να πηγαίνω οδικώς από το σπίτι στη δουλειά καθημερινά από τη συντομότερη δυνατόν απόσταση (χιλιόμετρα).

Κριτήρια: Διαδρομή με λιγότερα χιλιόμετρα

Εναλλακτικές Λύσεις: Η ποικιλία διαδρομών από το Α στο Β.

Μοντέλο: Χάρτης της περιοχής που περιέχει δρόμους και αποστάσεις σε χιλιόμετρα.

Επίδραση κάθε εναλλακτικής λύσης στον Αντικειμενικό Σκοπό: Το σύνολο των χιλιομέτρων για κάθε διαδρομή.

Αξιολόγηση και Ταξινόμηση των Εναλλακτικών Λύσεων: Η συντομότερη διαδρομή (χιλιόμετρα) είναι η καλύτερη εναλλακτική λύση (χ), προϋποθέτοντας ότι όλοι οι άλλοι παράγοντες παραμένουν σταθεροί (όπως η κυκλοφοριακή συμφόρηση, φανάρια τροχαίας, κ.λπ.).

Αν όμως με τον όρο «καλύτερο» εννοούμε την συντομότερη διαδρομή σε σχέση με το χρόνο παρά με την απόσταση, το κριτήριο δάπρεπε να είναι το σύνολο των λεπτών της ώρας που απαιτούνται για να διανύσουμε τη διαδρομή παρά τα χιλιόμετρα. Συνεπώς, το μοντέλο (που είναι μια απλοποιημένη απεικόνιση ενός δεδομένου φαινομένου), ή ο χάρτης σ' αυτό το παράδειγμα, δάπρεπε να υποδεικνύει το χρόνο για κάθε διαδρομή και τα σημεία που εμφανίζουν κυκλοφοριακή συμφόρηση συμπεριλαμβάνοντας και τα σήματα της τροχαίας, όχι μόνο χιλιόμετρα.

5. Τα Πρότυπα (Models) σαν Εργαλεία για τον Κοινωνικό Σχεδιασμό.

Τα πρότυπα είναι τα απαραίτητα ειδικά εργαλεία για την Ανάλυση. Διευκολύνουν την απλοποίηση ενός προβλήματος και τη διασαφήνιση της φύσης του. Βοηθούν επίσης στην πρόβλεψη και τον υπολογισμό των συνεπειών που συνοδεύουν τις εναλλακτικές πολιτικές στη λύση του προβλήματος. Η μέτρηση και οι προβλέψεις των σημαντικότερων επιδράσεων ή συνεπειών απαιτούν επίσης την εφαρμογή των μεθόδων ή τεχνικών της ανάλυσης όπως Κόστος – Ωφέλη, Γραμμικός Προγραμματισμός ή Στρατηγική (GAMING).

Το πρότυπο είναι μία γενικευμένη περιγραφή, μια απλοποιημένη εικόνα, αναπαραστώμενη διαγραμματικά, λεκτικά ή μαθηματικά. Σαν επιστημονικό εργαλείο, ένα πρότυπο δεν αναπαριστά μια «ιδανική» έννοια, αλλά μάλλον *διασαφηνίζει προβλήματα και διαγράφει παρεμβάσεις*. Τα κοινωνικά προβλήματα - π.χ. η φτώχεια και η ευημερία - είναι σύνθετα και δύσκολα να κατανοηθούν χωρίς τη χρήση προτύπων - πρώτα εννοιολογικά και έπειτα ποσοτικά.

Ο σχηματισμός προτύπων σαν διεργασία, χρησιμοποιούμενος τώρα ευρέως στις κοινωνικές επιστήμες βοηθά στη σύνοψη και συσχέτιση των βασικών συστατικών του θέματος που διερευνάται.⁽⁵⁾

Ένα ακόμη όφελος από τη χρησιμοποίηση των προτύπων είναι ότι ελέγχει την πληρότητα της σύλληψης και διατύπωσης του προβλήματος από τον σχεδιαστή. Μια ανεπαρκής

κατανόηση ή ακόμη μια ελλειπής διατύπωση θα φανούν ανάγλυφα στην εικόνα του μοντέλου. Επίσης όταν η παροχή βασικών πληροφοριών είναι ανεπαρκής θα φανεί στο μοντέλο.

Πολυσύνθετα κοινωνικά προβλήματα μπορούν συχνά να κατανοηθούν σαν κλειστές καμπύλες αιτίας αποτελέσματος οι οποίες ανατροφοδοτούν τον εαυτό τους και προκαλούν τη δυναμική συμπεριφορά του συστήματος. Για παράδειγμα, η ανεπάρκεια εισοδήματος έχει σαν αποτέλεσμα να μη καλύπτονται ανάγκες οι οποίες, με τη σειρά τους, δημιουργούν αύξηση στις ανεπάρκειες διατροφής, υγείας, κατοικίας, και εκπαίδευσης· αυτό οδηγεί σε αυξημένες εισοδηματικές ανεπάρκειες. Σ' αυτό το φαύλο κύκλο, η φτώχεια αυξάνει τη φτώχεια (Διάγραμμα 7).

Διάγραμμα 7. Ανατροφοδότηση Αιτίας - Αποτελέσματος της Φτώχειας

Άπορα άτομα αντιμετωπίζουν πρόσθετα προβλήματα και χρειάζονται αυξημένο εισόδημα, ενώ γίνεται όλο και πιο προβληματική η διασφάλιση της εργασίας. Χωρίς εργασία ή με χαμηλά αμειβόμενη απασχόληση, το εισόδημα γίνεται πιο ανεπαρκές και η καμπύλη ανακύκλωσης συνεχίζεται. Η έλλειψη πόρων αυξάνει και προξενεί αυξημένες εισοδηματικές ανεπάρκειες. Αυτή είναι μια «θετική» καμπύλη ανατροφοδότησης. Καθώς οι υπόλοιποι παράγοντες παραμένουν σταθεροί, η μείωση του εισοδήματος δημιουργεί αυξημένες ανάγκες οι οποίες καταλήγουν σε περαιτέρω αυξήσεις στην ανεπάρκεια εισοδήματος. Σχηματίζοντας υποδειγματικά το πρόβλημα της φτώχειας, οι κοινωνικοί σχεδιαστές αντιλαμβάνονται με περισσότερη ακρίβεια τις δικές τους αντιλήψεις σχετικά με τη δυναμική φύση, τις σχέσεις αιτίας - αποτελέσματος, και τις υποθέσεις στις οποίες βασίζονται η διατύπωση και ο ορισμός του προβλήματος. Εάν αγνοηθούν αυτές οι καταστάσεις και η ανατροφοδότηση, είναι απίθανο ότι οι ορισμοί του προβλήματος θα είναι έγκυροι και ότι οι παρεμβάσεις του σχεδιασμού θα είναι αποδοτικές.

Τα πρότυπα αυξάνουν την κατανόηση του κοινωνικού σχεδιαστή για τα πολυσύνθετα προβλήματα. Για παράδειγμα, το φαινόμενο των προαστείων και τα προβλήματα των υποβαθμισμένων συνοικιών στο κέντρο των πόλεων συνδέονται με διάφορους τρόπους. Το Διάγραμμα 8 απεικονίζει τον σχηματισμό αυτών των σχέσεων για τον σκοπό της ανάλυσης.

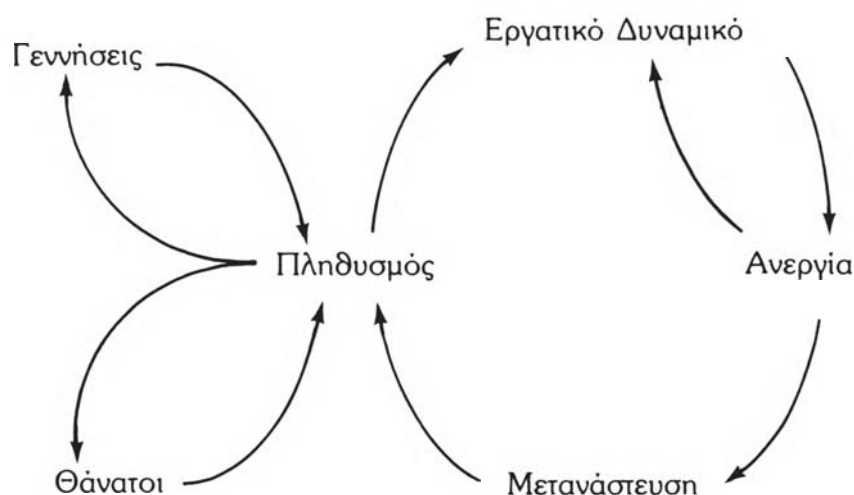
Διάγραμμα 8. Το φαινόμενο των Προαστείων. Καμπύλη Αιτίας - Αποτελέσματος

Εξαιτίας των επενδύσεων για αυτοκινητόδρομους που γίνονται δυνατές μέσω των κρατικών προγραμμάτων, οι αναπτυξιακοί, τραπεζικοί, και μεσιτικοί οργανισμοί συγκέντρωσαν τις επενδύσεις κεφαλαίων για την ανάπτυξη των προαστείων. Αυτό παρείχε τις αναγκαίες προϋποθέσεις που αύξησαν την ελκυστικότητα των προαστείων, όπως η διασύνδεση με σημαντικά αστικά κέντρα ή με έργα υποδομής. Σαν αποτέλεσμα, οι εύποροι αστικοί πληθυσμοί μεταφέρθηκαν στα προάστεια για να κατοικήσουν σε πρόσφατα κτισμένες, ιδιόκτητες κατοικίες, σε συνοικίες που παρέχουν επαρκείς κοινοτικές υπηρεσίες, ενώ οι οικογένειες χαμηλών εισοδημάτων αποκλείστηκαν (παγιδεύτηκαν) στις φτωχικές αστικές γειτονιές - κυρίως μειονότητες που κατοικούν σε ενοικιαζόμενες, παλιές, ερειπωμένες κατοικίες με ανεπαρκείς κοινοτικές υπηρεσίες. Η συμφόρηση, οι ανεπαρκείς δημόσιες υπηρεσίες, η μόλυνση, και η συγκέντρωση των μειονοτήτων μείωσαν την ελκυστικότητα των εξαθλιωμένων συνοικιών στα κέντρα των πόλεων και αύξησαν την ελκυστικότητα της ζωής των προαστείων.

Ας πάρουμε τώρα για παράδειγμα το πρόβλημα της ανεργίας και τη σχέση της με δημογραφικούς παράγοντες. Η διαδικασία σχηματισμού του πρότυπου αποκαλύπτει ότι οι κοινωνικοί σχεδιαστές αδυνατούν να διαγράψουν αποτελεσματικά τις συνθήκες και τους συσχετισμούς ανάμεσα στα δύο. Η περαιτέρω κατανόηση της βιβλιογραφικής ανάλυσης και των δεδομένων μπορεί να καταλήξει στο να επισημανθούν σημαντικοί παράγοντες και έτσι η διαδικασία του σχεδιασμού του προτύπου να γίνει ευκολότερη και πιο αποδοτική.

Τότε θα γίνει πιο εμφανές, ότι ο πληθυσμός και η ανεργία είναι δυο ξεχωριστά αλλά αλληλεπιδρώμενα συστήματα, από τα οποία το καθένα έχει τις δικές του *καμπύλες ανατροφodότησης*. Ο πληθυσμός επηρεάζεται από γεννήσεις και θανάτους, ενώ η ανεργία επηρεάζεται από το μέγεθος του εργατικού δυναμικού και τη μετανάστευση των εργατών σε άλλες περιοχές σε αναζήτηση εργασίας (Διάγραμμα 9).

Διάγραμμα 9. Ανατροφοδότηση Δημογραφικών Παραγόντων στην Ανεργία

Ο πληθυσμός, επηρεαζόμενος από το ρυθμό γεννήσεων και θανάτων, επιδρά στο μέγεθος του εργατικού δυναμικού. Με τη σειρά του, το μέγεθος του εργατικού δυναμικού επηρεάζει το ποσοστό ανεργίας. Η ανεργία προξενεί αυξημένη μετανάστευση προς αναζήτηση δουλειάς. Οπότε, η μετανάστευση μειώνει τον πληθυσμό που με τη σειρά του επιδρά στην ανεργία.

- (i) *Η εξέλιξη των προτύπων (Models)*: Η μεθοδολογία της κοινωνικο-οικονομικής έρευνας έχει περάσει από διάφορες φάσεις εξέλιξης. Το πρώτο στάδιο ήταν το αποκαλούμενο πρόβλεψη «Εμπειρογνώμωνων» (κοινωνικο-οικονομικών), που βασιζόταν σε «διαισθητικά διανοητικά πρότυπα» εμπειρών ατόμων. Η επόμενη φάση ήταν η ανάπτυξη σαφών, αλλά απλών, προτύπων για πρόβλεψη, όπως ο υπολογισμός των εξελίξεων. Το τρίτο στάδιο χαρακτηριζόταν από τη χρησιμοποίηση απλών διορθωτικών προτύπων με λιγότερους παράγοντες (όπως «καθοδηγητικοί δείκτες»). Το τέταρτο στάδιο εξέλιξης δημιούργησε σύνθετα πολυ-παραγοντικά στατιστικά πρότυπα. Αυτά συνήθως δεν είναι αιτιολογικά προσανατολισμένα. Συχνά είναι σημαντικά «περιορισμένα μεθοδολογικά». Η μορφή τους ήταν περιορισμένη και από την επιλογή των παραμέτρων και τις χρησιμοποιούμενες τεχνικές, καθώς και από την διαθεσιμότητα των δεδομένων πληροφοριών. Περιοριζόνταν σε γραμμικές ή πολυ-γραμμικές εξισώσεις και με δυσκολία απεικόνιζαν ποιοτικούς παράγοντες συμπεριφοράς, ανατροφοδότησης και απομίμησης. Η εγκυρότητά τους στηριζόταν στην καλή τους προσαρμογή στα εμπειρικά στοιχεία. Παρ' όλα αυτά, η απόδοσή τους δεν ήταν στην πράξη σημαντικά καλύτερη από τα προηγούμενα και απλούστερα πρότυπα.

Το επόμενο λογικό στάδιο σ' αυτή την εξέλιξη ήταν τα «πρότυπα πέμπτης γενιάς»: δηλαδή, πρότυπα προσανατολισμένα, έτσι ώστε να παρακάμπτουν τους παραπάνω αναφερόμενους περιορισμούς. Αυτά τα πρότυπα ξεκινούν με υποθέσεις για τη συμπεριφορά του φαινομένου που είναι ρεαλιστικές, στηριζόμενες στα αίτια και αποτελέσματα. Το Διάγραμμα 8, για παράδειγμα, αναπαριστά σημαντικούς παράγοντες αιτίας και αποτελέσματος στη πολιτική σχετικά με τα προάστια.

Με αυτό το είδος προτύπου, διάφορα επίπεδα ελέγχου της εγκυρότητας του είναι εφικτά:

- Είναι πειστική η λεπτομερής διάρθρωση του μοντέλου; Αντανακλά τη λεπτομερή διάρθρωση του πραγματικού συστήματος; π.χ. το πρότυπο του Διαγράμματος 8 αντανακλά την πραγματική εξέλιξη των προαστείων;
  - Είναι λογική η γενική συμπεριφορά του προτύπου κάτω από ποικίλες καταστάσεις και παρόμοιες μ' αυτές του πραγματικού συστήματος; Για παράδειγμα, αν εξετάσουμε διάφορες συνθήκες της ανάπτυξης των προαστείων, τέτοιες όπως οικονομικές τάσεις και τοπικά σχήματα, αλλάζει σημαντικά η γενική συμπεριφορά του προτύπου;
  - Έχουν ορισθεί ή επαληθευθεί οι σημαντικές παραμετρικές σχέσεις με επακριβείς εμπειρικές μεθόδους; Για παράδειγμα, τα εμπειρικά στοιχεία υποστηρίζουν τις υποθέσεις ότι τα προάστεια είναι το αποτέλεσμα μεγάλων επενδύσεων που έγιναν προσιτές μέσω του κονδυλίου των αυτοκινητοδρόμων;
  - Πόσο καλά μπορεί να σκιαγραφηθεί μια στατιστική εφαρμογή μεταξύ της συμπεριφοράς του προτύπου έναντι προηγούμενων στοιχείων παρελθόντος. Για παράδειγμα, η καμπύλη με τις πραγματικές επενδύσεις για τα προάστεια αρμόζει καλά στην πραγματική καμπύλη που απεικονίζει την ανάπτυξη των προαστείων;
- Πρόσφατα οικονομετρικά πρότυπα⁽⁶⁾ αντανακλούν αυτό το πρότυπο πέμπτης γενιάς ακριβώς στο ότι έχουν στηριχθεί σε μια προσεκτική αιτιολογική διάρθρωση. Έχει γίνει δυνατόν να εξετάζεται το φαινόμενο κάτω από συνθήκες τεχνητές, οι οποίες όμως είναι απόλυτα όμοιες με την πραγματικότητα (Simulation).

Εφαρμογή και Χρησιμότητα: Η χρήση των προτύπων και της τεχνικής της ανάλυσης στα προβλήματα κοινωνικού σχεδιασμού δίνει μεγάλες υποσχέσεις, ειδικότερα εκεί όπου οι παραδοσιακές μεθοδολογίες είναι πλέον αδύνατες. Η απεικόνιση και η απομίμηση (Simulation) διευκολύνουν την περισσότερο ολοκληρωμένη κατανόηση του σκεπτικού των σχεδιαστών και επιτρέπουν τη διερεύνηση εναλλακτικών σχεδιασμών, και ποιοτικά και ποσοτικά. Προσφέρουν επίσης σημαντική γνώση και κατανόηση του προβλήματος με το να διαπιστώνουν τις κύριες σχέσεις αιτίας - αποτελέσματος ακόμη και αν ο χαρακτήρας τους είναι ποιοτικός. Τα μοντέλα απεικόνισης, εννοιολογικά ή μαθηματικά, είναι ένα μεγάλο βήμα προς τη «προτυποποίηση» ποιοτικών σχέσεων συμπεριφοράς. Επί πλέον, αυτά τα υποδειγματικά πρότυπα είναι πρακτικά ακόμα και όταν λείπουν εκτεταμένα και χειροπιαστά δεδομένα. Η έλλειψη αυτών των δεδομένων αποτελεί ένα μόνιμο πρόβλημα στον κοινωνικό σχεδιασμό.

Τα υποδειγματικά πρότυπα προσφέρουν μια επιθυμητή εναλλακτική λύση, συγκριτικά με την περιορισμένη επιλογή που προηγούμενως υπήρχε μεταξύ του «σκοπεύοντας στα σκοτεινά» ή μένοντας άπραγοι έως ότου είναι διαθέσιμα χειροπιαστά στοιχεία και δεδομένα.

- (ii) *Ο σχηματισμός Προτύπου:* Ο σχηματισμός του προτύπου αρχίζει εννοιολογικά με την προσπάθεια να καταλάβουμε τις κύριες δυνάμεις που προκάλεσαν το πρόβλημα και συνεχίζουν να το συντηρούν.

Από την στιγμή που έχει αποκτηθεί ένα στοιχειώδες στάδιο αντίληψης μπορεί να σχηματισθεί ένα βασικό (τυπικό) πρότυπο. Η δομή του προτύπου προσδιορίζει τα πιο σημαντικά στοιχεία που είναι απαραίτητα για τον έλεγχο των υποθέσεων που έγιναν κατά τον σχηματισμό του προτύπου. Ακόμη, τα στοιχεία που έχουν συλλεγεί (θεωρητικά και εμπειρικά) βοηθούν τους κοινωνικούς σχεδιαστές να κατανοήσουν καλύτερα το πρότυπο και να κατευθύνουν την βελτίωσή του.

Για παράδειγμα, η κατανόηση της ανάπτυξης των προαστείων μπορεί να είναι ανεπαρκής για τον σχηματισμό ενός προτύπου του φαινομένου, τότε οι κοινωνικοί σχεδιαστές πρέπει να ανατρέξουν στην βιβλιογραφία ή να συλλέξουν εμπειρικά στοιχεία που θα αυξήσουν την αντίληγής τους και θα τους επιτρέψουν να καταρτίσουν το πρότυπο του φαινομένου. Από την άλλη μεριά, τα στοιχεία για την ανάπτυξη των προαστείων ίσως δείξουν ατέλειες στο πρότυπο, και έτσι προκαλέσουν την μετατροπή ορισμένων τμημάτων του προτύπου.

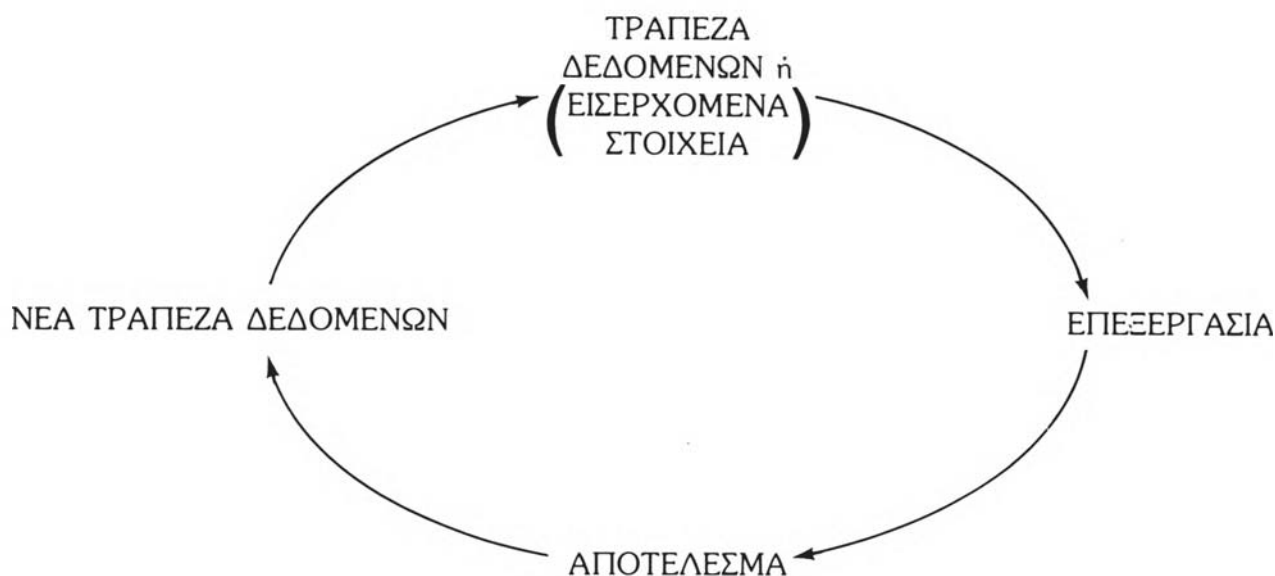
Ο έλεγχος του μοντέλου με νέα στοιχεία είναι μέρος της διαδικασίας κατάρτισης μοντέλων και πρέπει να συνεχίζεται όσο είναι οφέλιμος.

Η δημιουργία προτύπου βοηθά την μίμηση του πραγματικού συστήματος και προβλέπει πιθανά αποτελέσματα συγκεκριμένης παρέμβασης. Ένας άλλος τρόπος να καταρτισθεί ένα πρότυπο είναι ο επόμενος:

Πρώτον, οι κοινωνικοί σχεδιαστές πιθανολογούν και διατυπώνουν καθαρά τις απόψεις τους γύρω από το πραγματικό πρόβλημα πολιτικής. Για παράδειγμα, τι είναι προάστεια, και ποιες δυνάμεις προκάλεσαν το φαινόμενο των προαστείων. *Δεύτερον*: Ελέγχουν τις υποθέσεις τους με τα εμπειρικά γεγονότα (facts) από την καθημερινότητα. *Τρίτον*: όταν, καταλάβουν πόσο κοντά έχουν έρθει στα πραγματικά γεγονότα διορθώνουν το μοντέλο και ξαναρχίζουν.

Η δομή του προτύπου παίρνει το σχήμα των εισερχόμενων στοιχείων επεξεργασίας και αποτελέσματος. Δηλαδή, το πρότυπο δέχεται στοιχεία από μια πηγή (εισερχόμενα) και τα προσθέτει στα στοιχεία που ήδη υπάρχουν στο πρότυπο. Κατόπιν εκτελεί μια σειρά ειδικών επεξεργασιών των στοιχείων, και παράγει το αποτέλεσμα. Όλη η διαδικασία είναι ένα κύκλος. Ξεκινά με τα «βασικά στοιχεία» «τράπεζα δεδομένων» (εισερχόμενα), μετά προχωρεί στην «επεξεργασία», έτσι παράγει ένα αποτέλεσμα (εξερχόμενα) το οποίο με την σειρά του λειτουργεί σαν ένα «καινούριο βασικό στοιχείο» «καινούρια τράπεζα δεδομένων» (Διάγραμμα 10). Είτε σχεδιάζουμε πρότυπα τραίνων, κοινωνιών, κοινωνικών συστημάτων πρόνοιας, φτώχειας, δομής προσωπικότητας ανθρώπων ή κλινικών παρεμβάσεων, η δυναμική της διαδικασίας σχεδιασμού προτύπου είναι ουσιαστική η ίδια.

- (iii) *Πρότυπα μίμησης (Simulation)*: Όπως ήδη τονίσθηκε, η μίμηση παρέχει ένα αποτελεσματικό εργαλείο στον κοινωνικό σχεδιασμό, διότι κάνει εφικτό τον πειραματισμό και την καταμέτρηση, ειδικά όταν ο πειραματισμός σε κοινωνικά φαινόμενα είναι αδύνατος ή δύσκολος. Ένα πρότυπο μίμησης⁽⁷⁾ που δημιουργείται σε ηλεκτρονικό υπολογιστή είναι πιο ακριβές και σαφές από μια ανεπίσημη υποκειμενική ερμηνεία που σχηματίζουμε συνήδως για να καθοδηγήσουμε τις ενέργειες μας για ένα στόχο. Εάν υπάρχουν διαφωνίες σε μερικές απόψεις των αιτιολογικών δομών ενός προβλήματος, οι κοινωνικοί σχεδιαστές μπορούν να επανεξετάσουν δεύτερη φορά το πρότυπο και να παρατηρή-

Διάγραμμα 10. Απλό Πρότυπο Στοιχείων Βάσης

σουν την συμπεριφορά του κάτω από μία σειρά υποθέσεων. Με βάση την συμπεριφορά του μπορούν να σχηματισθούν πιο ακριβείς υποθέσεις.

- (iv) *Δυναμική του Συστήματος:* Με τις τρεις αυτές μεθόδους. (Κατάρτιση Προτύπων, Πρότυπα Απομίμησης, Ανάλυση Συστημάτων) μπορούμε να αναλύσουμε πολύπλοκα φαινόμενα με το να επισημαίνουμε τα επίκεντρα, αξονικά τους σημεία (Leverage points) και να αξιολογούμε πρωτεύοντα και δευτερεύοντα αποτελέσματα προτεινομένων παρεμβάσεων. Μια τέτοια προσέγγιση, «δυναμική συστήματος»⁽⁸⁾, έχει χρησιμοποιηθεί αποτελεσματικά για την μελέτη άλλων πολύπλοκων, αντι-διαισθητικών κοινωνικο-οικονομικών φαινομένων όπως η περιφερειακή οικονομική ανάπτυξη⁽⁹⁾, αστική παρακμή⁽¹⁰⁾, εθισμός σε ναρκωτικά⁽¹¹⁾, παραγωγή τεχνολογίας⁽¹²⁾ και διάδοση⁽¹³⁾, ποινικό δίκαιο⁽¹³⁾, φαινόμενα περιβαντολογικής μόλυνσης⁽¹⁴⁾ και κρατική πολιτική⁽¹⁵⁾. Η δυναμική συστήματος είναι ευθέως εφαρμόσιμη για τον υπολογισμό παρεμβάσεων μακρο-σχεδιασμού με εθνική σημασία.

Η Δυναμική συστήματος πρωτοεπινοήθηκε στην μηχανολογία, προορισμένη να σχεδιάσει πολύπλοκα ανατροφοδοτικά συστήματα ελέγχου για αεροπλάνα, στην βιομηχανία και παραγωγή πολεμικών όπλων. Αυτές οι τεχνικές εφαρμόσθηκαν αργότερα για την μελέτη των κοινωνικο-οικονομικών συστημάτων, όπου η συμπεριφορά ελέγχεται με ανατροφοδότηση. Εκτελώντας αυτό το σχέδιο/ιδέα, η αρχική μηχανολογική προσέγγιση τροποποιήθηκε για να δώσει περισσότερη έμφαση στην ανάλυση μέσω της μίμησης και λιγότερη στους υπολογισμούς μαθηματικών «λύσεων».

Το αποτέλεσμα ήταν μια μεθοδολογία που αναλύει την συμπεριφορά πολύπλοκων συστημάτων μέσω της ανάπτυξης αιτιολογικών προτύπων στα οποία επικρατεί η δομή, *ανατροφοδοτική συστημική ανάλυση*, και *μίμηση* μέσω υπολογιστή.

Δ. Η Φάση Πραγματοποίησης (Σύνδεσης)

Στη φάση πραγματοποίησης η χάραξη πολιτικής μετατρέπεται σε δράση.

Όπως είδαμε στο διάγραμμα 1 τα στάδια πραγματοποίησης (Σύνδεση) είναι τα εξής: *Σχέδια, Προγράμματα, Ενέργειες, Αποτελέσματα (Γ), Αξιολόγηση (Δ), και Ανατροφοδότηση (Ε).*

Σχέδια, Προγράμματα, Ενέργειες και Αποτελέσματα (Γ) είναι μια σειρά από σχέδια και προγράμματα με την πρακτική εφαρμογή τους. Τα αποτελέσματα είναι *παρατηρούμενες επιδράσεις ή συνέπειες των ενεργειών.*

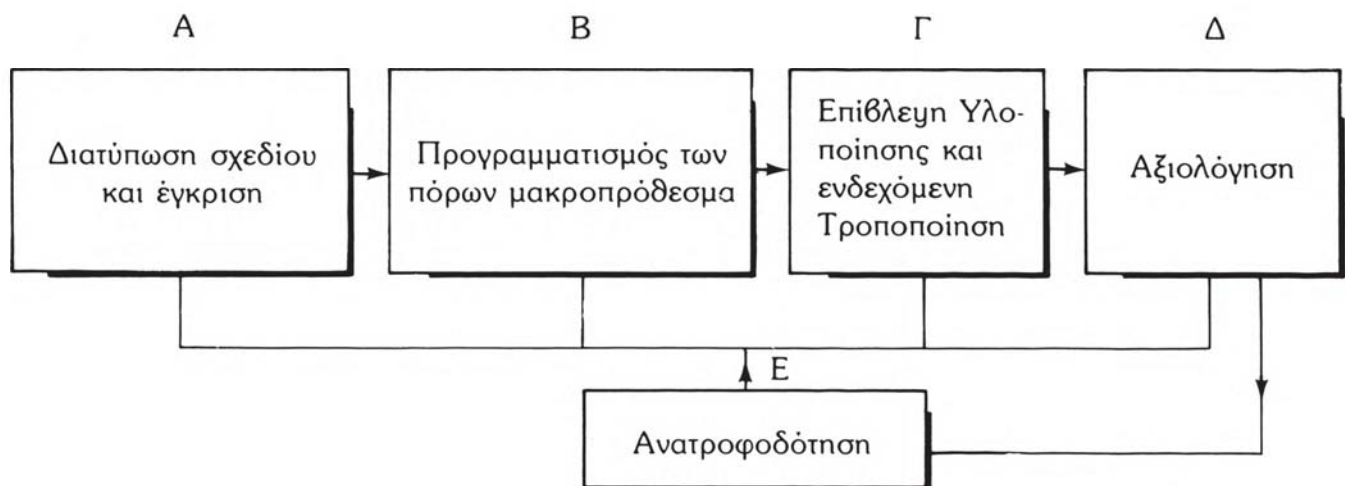
Η Αξιολόγηση (Δ) καθορίζει τον βαθμό επίλυσης του προγράμματος.

Η Ανατροφοδότηση (Ε) είναι η επίδραση των αποτελεσμάτων πραγματοποίησης πάνω στη λύση ή μη λύση του προβλήματος. Η επίδραση αυτή ενεργεί σαν νέα «εισορή» στο σύστημα διαδικασίας επέμβασης. Έτσι τα στάδια Ανάλυσης και Πραγματοποίησης εξετάζουν από την αρχή αν το πρόβλημα δεν έχει λυθεί.

1. Στάδια του Σκέλους Πραγματοποίησης ή Σύνδεσης

Στην πραγματικότητα η φύση Πραγματοποίησης αποτελείται από λεπτομερή αλληλοεξαρτώμενα στάδια (Διάγραμμα 11). Τα στάδια αυτά είναι: *Διατύπωση του σχεδίου και έγκριση (Α), Προγραμματισμός των πόρων (Β) Επίβλεψη της εκτέλεσης του σχεδίου και ενδεχόμενη τροποποίηση (Γ), Αξιολόγηση του αποτελέσματος.*

Κάθε στάδιο πραγματοποίησης συσχετίζεται με τα άλλα. Για παράδειγμα, ένα σχέδιο δράσης για την μείωση της ανεργίας κατά 4% ετησίως για τα επόμενα 4 χρόνια (Α), καθορίζει την ποσότητα, ποιότητα και χρονική ρύθμιση της απαραίτητης νομοθεσίας, κανονισμών και πόρων ή προγραμματισμό (Β). Ακόμη υπολογίζει επίπεδα πληθυσμού, επίπεδα απασχόλησης, παραγωγής, προσφορά εργασίας και εκπαίδευση (Β). Είναι αυτονόητο ότι η Επίβλεψη (Γ) γίνεται με βάση τα στάδια Α και Β και στη συνέχεια η αξιολόγηση γίνεται με βάση τα προηγούμενα (Α), (Β), και (Γ).

Διάγραμμα 11. Λεπτομερέστερα Στάδια Διαδικασίας Πραγματοποίησης

Προβλήματα στην πραγματοποίηση μπορεί να παρουσιάζονται σε όλα αυτά τα στάδια. Για παράδειγμα, όταν υψηλού επιπέδου εθνικοί σκοποί και στόχοι παρουσιάζονται ασαφείς, οι υπεύθυνοι για την εκτέλεση της πολιτικής ίσως δυσκολευτούν να τους καταλάβουν ή να τους εφαρμόσουν σωστά. Ακόμη, αν το σχέδιο δεν υποστηρίζεται από τους απαραίτητους πόρους, η υλοποίηση μπορεί να αποβεί αδύνατη ή δύσκολη. Ή αν το σχέδιο ορίζει δράση (ή απραξία) που είναι αντίθετη στα συμφέροντα ισχυρών οργανισμών ή κοινωνικών τάξεων, η υλοποίηση γίνεται προβληματική. Όταν η κυβερνητική πολιτική μεταφέρεται μέσω πολλών στρωμάτων εξουσίας υπόκειται στη γραφειοκρατική παρέμβαση και διαστρέβλωση κατά την υλοποίησή της. Επιπλέον, όταν εισάγονται καινούργιες πολιτικές σε μια κοινωνική μονάδα χωρίς να δίνεται προσοχή στην ευαισθητοποίηση, στην ενδάρρυνση και στην απόκτηση δεξιοτήτων του προσωπικού ή στην παροχή πρόσθετων απαραίτητων υλικών μέσων για την εκτέλεση του σχεδίου, τα προβλήματα υλοποίησης συνήθως πολλαπλασιάζονται, υποβαθμίζοντας την επιτυχή εκτέλεση του προγράμματος σε όλα τα στάδια και επίπεδα υλοποίησης.

2. Διατύπωση Σχεδίου και Έγκριση:

Όταν το σχέδιο διατυπωθεί, πρέπει να εγκριθεί. Για παράδειγμα, σε μια νέα πολιτική στέγασης, δηλ. τη δημιουργία κατά την επόμενη δεκαετία 200.000 κατοικιών για πληθυσμό χαμηλού και μέσου εισοδήματος, η διατύπωση του σχεδίου με αυτούς τους στόχους περιέχει ορισμένες απαραίτητες εργασίες.

Πρώτον, καταρτίζονται οδηγίες ή σχέδια που μεταφράζουν την Εθνική Πολιτική σε διοικητικές προδιαγραφές για δημόσια έγκριση. Οι προδιαγραφές πρέπει να καθοδηγούν την εφαρμογή του έργου και να προωθούν τη συμμετοχή αυτών που θα χρησιμοποιήσουν το προϊόν. Εννοούμε τους καταναλωτές και αυτούς που θα προμηθεύσουν υπηρεσίες και υλικά για τη πραγματοποίηση. Οι προδιαγραφές πρέπει επίσης να προσδιορίζουν προγραμματικά (διαχρονικά) τις κατάλληλες ενέργειες και τους απαραίτητους πόρους. Χωρίς τις προδιαγραφές δεν είναι δυνατόν ούτε καν να ελεγχθεί η πρόοδος του έργου.

Δεύτερον, οι οδηγίες πρέπει ειδικότερα να επισημαίνουν τους απαραίτητους πόρους και την κατανομή τους. Η κατανομή πόρων είναι συνήθως συνδυασμένη με ένα λεπτομερές πρόγραμμα δράσης, ώστε να είναι διαθέσιμοι όταν χρειάζονται. Η εξασφάλιση πόρων απαιτεί συνήθως πολύχρονες διοικητικές διαδικασίες.

Τρίτον, οι οδηγίες πρέπει να εξασφαλίζουν την ευρεία συμμετοχή των μονάδων που υπεισέρχονται στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων και/ή στην αξιολόγηση των αποτελεσμάτων. Πρέπει ακόμη να εξασφαλίζουν την προστασία πολιτικών δικαιωμάτων και να προβλέπουν τη λύση προβλημάτων που μπορεί να εμφανισθούν λόγω σύγκρουσης συμφερόντων.

Απλώς, το σχέδιο πραγματοποίησης εκφράζει και επεξηγεί τους σκοπούς και την πολιτική που χαράχθηκε σε νομοδεδικές, διοικητικές, κοινωνικο-οικονομικές και τεχνικές διαδικασίες. Το σχέδιο πρέπει να είναι σαφές και λεπτομερές για να κατευθύνει την πραγματοποίηση, χωρίς να παρεμποδίζεται η πρωτοβουλία των κύριων παραγόντων.

Οι οδηγίες (ή το σχέδιο) παίρνουν διαφορετική μορφή σε διαφορετικές περιπτώσεις. Στον πολεοδομικό σχεδιασμό το πρόγραμμα παίρνει τη μορφή χωροταξικού σχεδίου και συνοδεύεται από μια σειρά κανονισμών χρήσης του χώρου. Στο σχεδιασμό Κοινωνικής

Πρόνοιας το σχέδιο μπορεί να αποτελείται από μια σειρά μακροπρόθεσμων κανονισμών, καθορίζοντας τα κριτήρια βάσει των οποίων θα γίνει η κατανομή επιδομάτων ή υπηρεσιών, ώστε τα ωφέλη να ανταποκρίνονται στις ανάλογες περιφερειακές συνθήκες. Στον κλινικό σχεδιασμό, το σχέδιο μπορεί να έχει τη μορφή αποφάσεων για την παρέμβαση στο περιβάλλον του πελάτη (οικογένεια, σχολείο) και στις διαπροσωπικές του σχέσεις (αλληλεπίδραση ασθενή - θεραπευτή, φαρμακευτική αγωγή).

Η συνεργασία εκ των προτέρων με αυτούς που θα εγκρίνουν το σχέδιο είναι απαραίτητη. Αλλιώς, θα υπάρξουν εκπλήξεις, απρόβλεπτα εμπόδια, και αρνητικές αντιδράσεις. Συγχρόνως, μ' αυτό τον τρόπο πλουτίζονται και οι τεχνικές γνώσεις των στελεχών που παίρνουν αποφάσεις.

3. Προγραμματισμός Δράσης και Πόρων:

Το στάδιο Προγραμματισμού δείχνει λεπτομερώς τον τρόπο με τον οποίο θα πραγματοποιηθεί το σχέδιο. Αναφέρονται δηλαδή οι δραστηριότητες, οι πόροι (ποσότητα, ποιότητα) και τα χρονικά διαστήματα που απαιτούνται.

Ο Προγραμματισμός εκφράζεται με σχεδιαγράμματα που δείχνουν τι απαιτείται για να εφαρμοσθεί το σχέδιο. Επίσης εκφράζεται με χρονοδιαγράμματα για την κάθε δραστηριότητα και το χρόνο εκτέλεσης.

Τα διαγράμματα Προγραμματισμού είναι πολλών ειδών όπως για παράδειγμα διαγράμματα Ανατιθέμενης Εργασίας, διαγράμματα του GANT, διάγραμμα «Δίκτυα» (Pert και περιγραφικά) διαγράμματα Ροής, διαγράμματα Εναλλακτικών Επιλογών⁽¹⁶⁾. (Διαγράμματα 12,13,14,15,16).

4. Επίβλεψη Εφαρμογής

Το στάδιο αυτό ελέγχει την ακριβή εκτέλεση του σχεδίου. Αναφέρεται στην πραγματοποίηση στόχων και εφ' όσον κριθεί απαραίτητη στις αυτοδιορθωτικές ενέργειες που απαιτούνται για την επαναφορά. Γίνεται, δηλαδή, αξιολόγηση της πορείας του έργου και λύνονται τα προβλήματα που πιθανόν να εμφανισθούν. Η Αξιολόγηση εδώ δεν είναι η ίδια με αυτή που γίνεται στο τελευταίο στάδιο πραγματοποίησης. Εδώ αφορά μόνο την εκτίμηση της προόδου της εφαρμογής του σχεδίου, ενώ αντίθετα η αξιολόγηση του συνολικού σχεδιασμού αφορά το τελευταίο στάδιο πραγματοποίησης.

Απλά το στάδιο επίβλεψης εφαρμογής:

- α) Παρακολουθεί την εκτέλεση των έργων και την επίτευξη των στόχων.
- β) Διαπιστώνει την πρόοδο εκτέλεσης σύμφωνα με το σχέδιο.
- γ) Προβαίνει σε διορθωτικές ενέργειες (Διαγράμματα 17, 18).

Το διάγραμμα αυτό χρησιμοποιείται για την επισήμανση καθυστερήσεων και την επισήμανσή τους η οποία μπορεί να γίνει με αύξηση προσωπικού ή περικοπή διατιθέμενου χρόνου από άλλα έργα.

Με το διάγραμμα 19 μπορούμε να επισημάνουμε την εξέλιξη της παρέμβασης, την εξέλιξη του προβλήματος χωρίς παρέμβαση και την εξέλιξη της κατάστασης με την παρέμβαση.

Αντικειμενικός Σκοπός: Στρατολόγηση 100 επιπλέον αναδόχων οικογενειών με το τέλος του χρόνου.

Έργα

Χρόνος

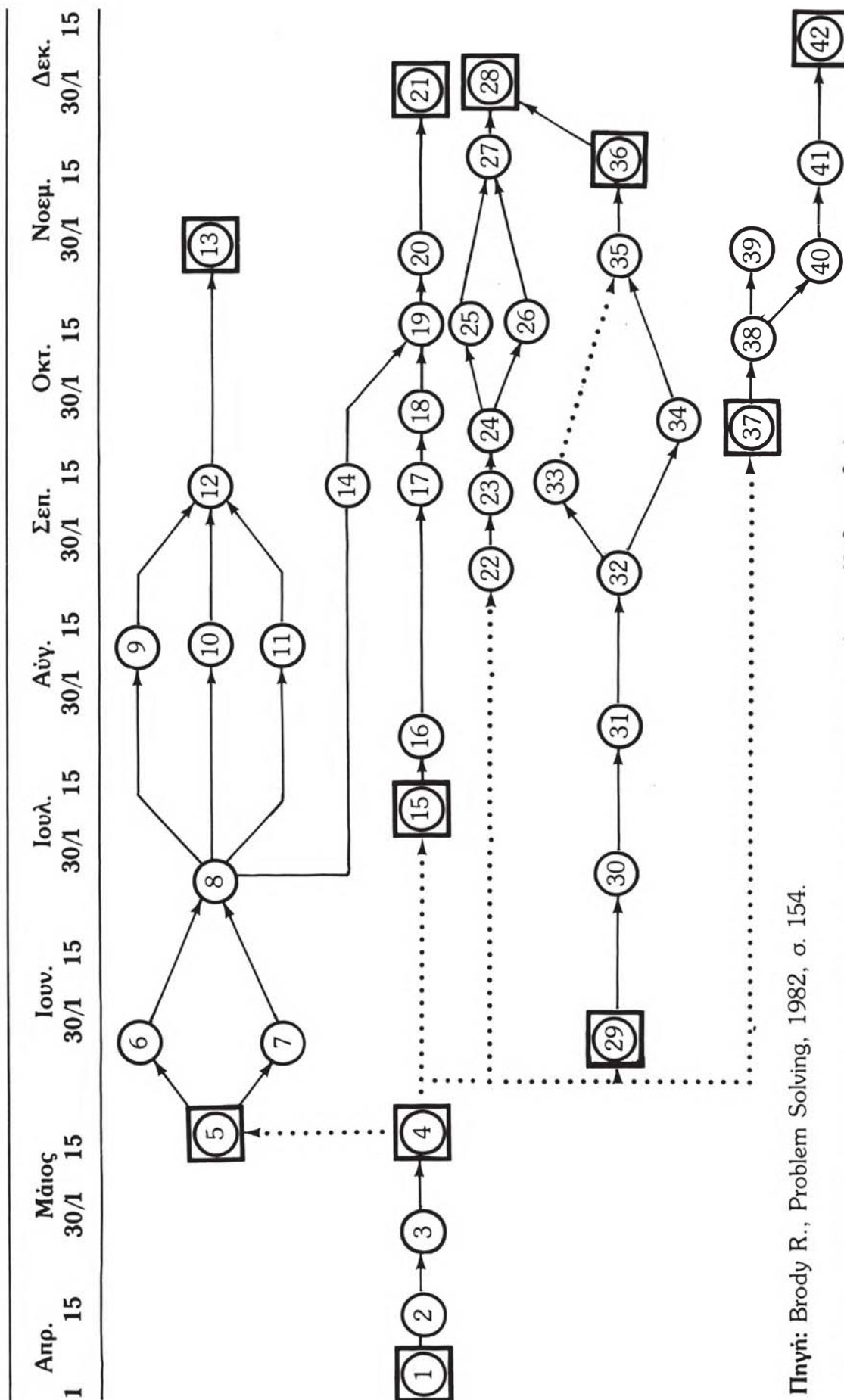
	Απρ.	Μάιος	Ιούν.	Ιουλ.	Αύγ.	Σεπτ.	Οκτ.
— Δημιουργία σχεδίου και δομή							
Διορισμός ομάδας εργασίας							
Συνέντευξη οργανώσεων ανάδοχης							
οικογένειας, γονέων και προσωπικού							
του Υπουργείου Υγείας και Πρόνοιας							
Διαμόρφωση σχεδίου για Ανάδοχες							
Οικογένειες							
— Ετοιμασία υλικού Δημοσίων Σχέσεων							
Ορισμός χαρακτηριστικών μη εξυπη-							
ρετούμενων παιδιών							
Ορισμός χαρακτηριστικών πιθανών							
αναδόχων γονέων							
Προετοιμασία στρατηγικής καμπά-							
νίας για δημόσιες σχέσεις							
Προετοιμασία αφίσσας λεωφορείων							
Προετοιμασία ραδιοκασέτας (ραδιο-							
φωνικών μηνυμάτων)							
Προετοιμασία τηλεοπτικών διαφη-							
μίσεων							
Προετοιμασία γραπτού υλικού για							
τους ομιλητές							
Επαφή με τα μέσα μαζικής ενη-							
μέρωσης							
Παράδοση υλικού στα μέσα μαζικής							
ενημέρωσης							
— Οργάνωση Γραφείου Ομιλητών							
Σχεδιασμός Γραφείου Ομιλητών							
Στρατολόγηση εδελοντών και προ-							
σωπικού							
Ετοιμασία υλικού των ομιλητών							
Εκπαίδευση ομιλητών							
Διανομή υλικού δημοσίων σχέσεων							
..... κ.λπ.							

Πηγή: Brody R., Problem Solving, 1982, σ. 154.

Τα σχεδιαγράμματα του ΓΚΑΝΤΤ είναι χρονοδιαγράμματα για τον έλεγχο της προόδου της εφαρμογής. Συγκρίνουν τα επιτεύγματα με τις προβλέψεις του «σχεδίου».

Διάγραμμα 12. Σχεδιάγραμμα GANT

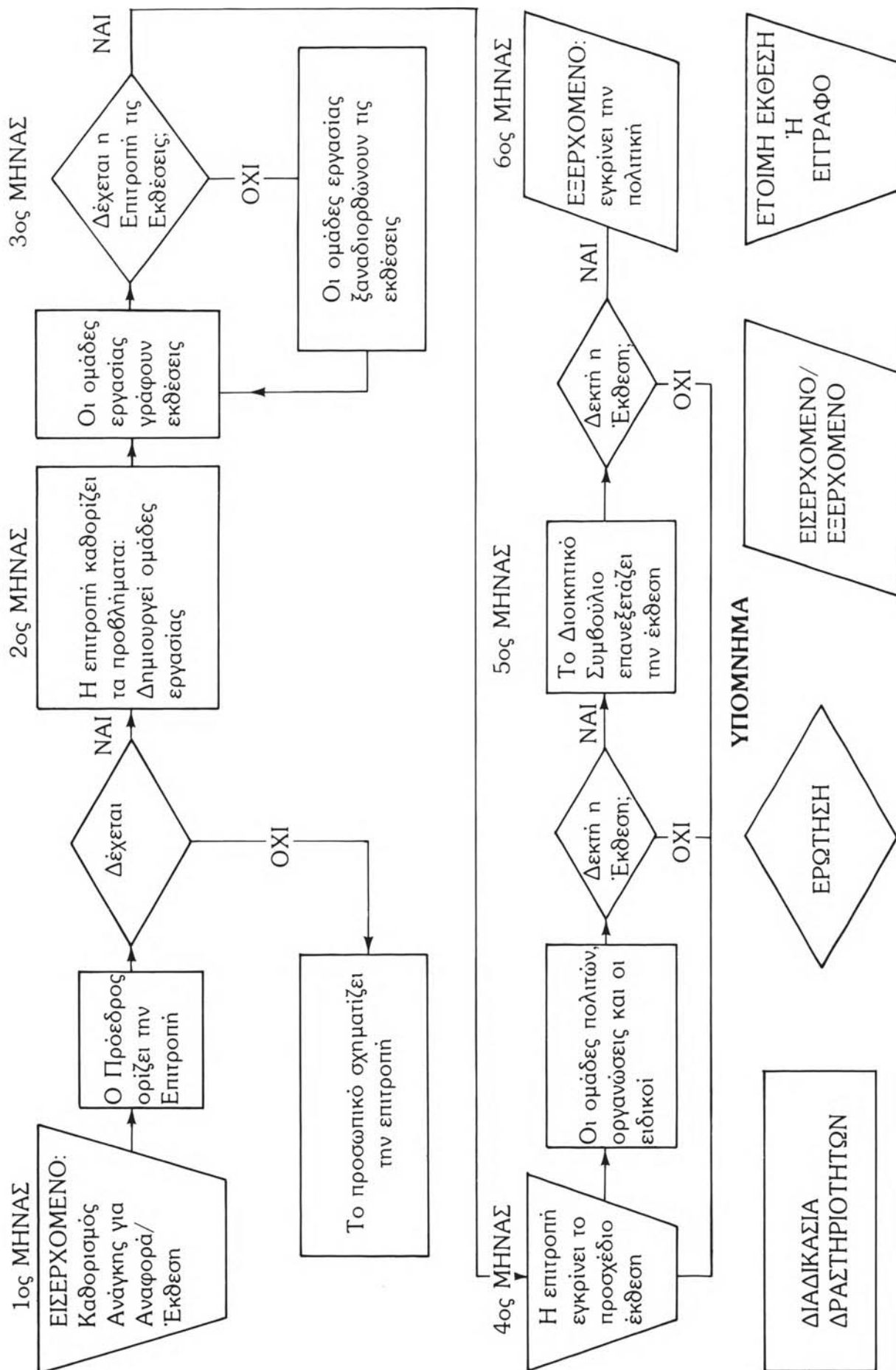
Πηγή: Brody R., Problem Solving, 1982, σ. 154.

Το Περγ (PERT) δείχνει τον συσχετισμό του έργου και του χρόνου εκτέλεσης. Κάθε αριθμός σε κύκλο αντιπροσωπεύει ένα συγκεκριμένο έργο που περιγράφεται σε επισυναπτόμενο κατάλογο. Ο κύκλος που είναι σε τετράγωνο δείχνει ένα σημαντικό έργο. Το διακεκομμένο τόξο δείχνει ότι ένα συγκεκριμένο έργο δεν μπορεί να γίνει πριν να τελειώσει ένα άλλο.

Διάγραμμα 13. Σχεδιάγραμμα ΠΕΡΤ (PERT)

Πηγή: Brody R. Problem Solving, σ. 163, 166.

Ο πίνακας ροής εξέλιξης σχεδίου δείχνει διαδοχικά τις σχέσεις μεταξύ κυριωτέρων ενεργειών.

Διάγραμμα 15. Πίνακας Ροής Εξέλιξης Σχεδίου.

ΠΟΡΟΙ				
	Αποτελεσματικοί;	Επαρκείς;	Αποδοτικοί;	Έγκαιροι;
Δραστηριότητα: Φυλάδιο Ανάδοχης Οικογένειας				
Ενέργεια 1				
Ενέργεια 2				
Ενέργεια 3				
Ενέργεια 4				
Δραστηριότητα: Γραφείο Συνέντευξης				
Ενέργεια 1				
Ενέργεια 2				
Ενέργεια 3				
Δραστηριότητα: Τιμητικός Δείπνος				
Ενέργεια 1				
Ενέργεια 2				

Πηγή: Brody R. Problem Solving, σ. 194, Αυτό το είδος διαγράμματος βοηθά στην επίβλεψη και εκτίμηση σημαντικών έργων στη διάρκεια της εφαρμογής.

Διάγραμμα 17. Κατάλογος Ελέγχου Δραστηριοτήτων

	Ιουν.	Ιουλ.	Αυγ.	Σεπτ.	Οκτ.	Νοεμ.	Δεκ.
Δραστηριότητα: Ετοιμασία του Φυλλαδίου Ανάδοχης Οικογένειας Ενέργειες: Διορισμός Επιτροπής και προσωπικού Προετοιμασία Σκελετού Έγκριση Σκελετού Παρατήρηση Αντιδράσεων Αναθεώρηση προσχέδιου Διανομή στις ανάδοχες οικογένειες							
	-----	-----					

				-----	-----		
				-----	-----		
						-----	-----
						-----	-----

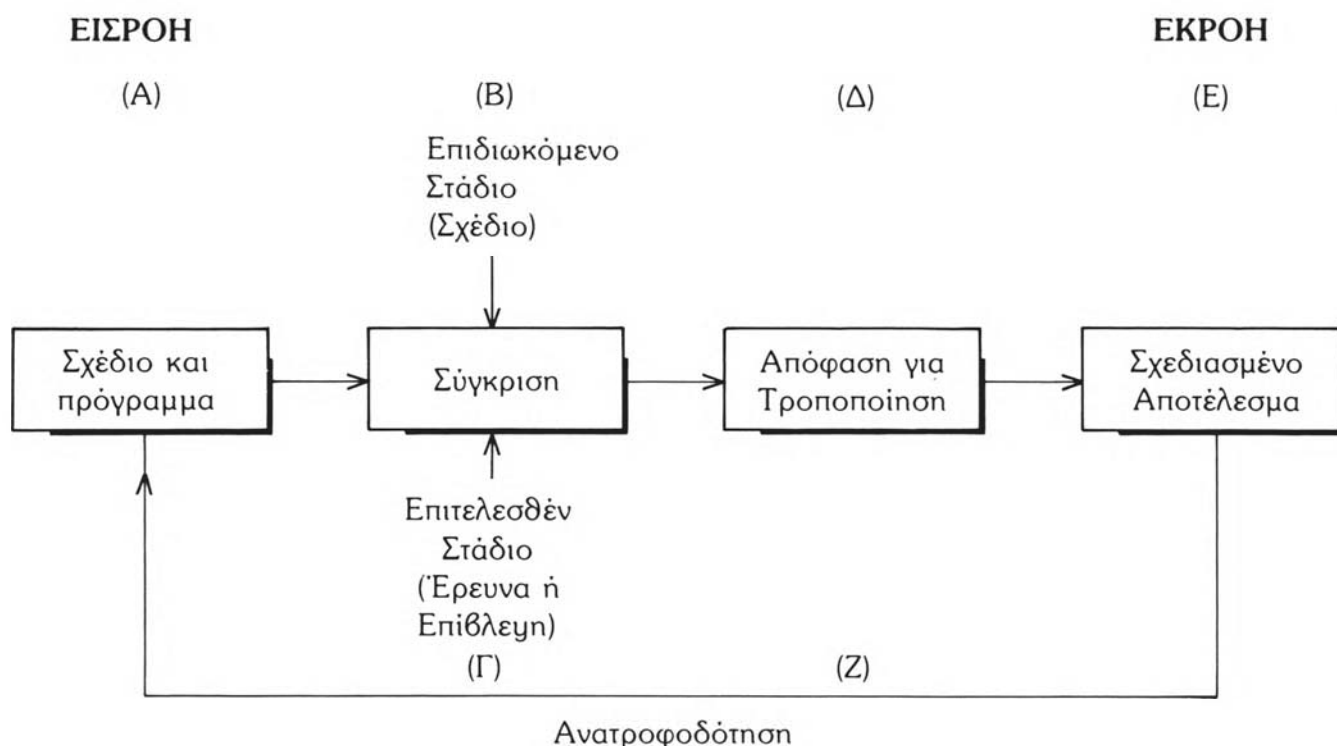
ΥΠΟΜΝΗΜΑ

----- προβλεπόμενα

----- επιτελεσθέντα

Πηγή: Brody R, Problem Solving, σ. 195

Διάγραμμα 18. Πίνακας GANTT: Προβλεπόμενα και Επιτελεσθέντα Έργα

Διάγραμμα 19. Παρακολούθηση της Εφαρμογής Σχεδίου

Το Α είναι το Σχέδιο. Το Β το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα. Το Γ η πραγματοποιηθείσα πρόοδος. Το Δ η διόρθωση της πορείας, Ε η λύση του προβλήματος. Η ανατροφοδότηση Ζ δείχνει τη σχέση μεταξύ του αποτελέσματος και του σχεδίου.

Αν χρειασθεί αναθεωρείται το σχέδιο ή ακόμα και η αρχική διατύπωση του προβλήματος.

5. Αξιολόγηση και Ανατροφοδότηση:

Το τελευταίο στάδιο πραγματοποίησης ασχολείται με την αξιολόγηση των αποτελεσμάτων που επιτεύχθηκαν. Διαπιστώνεται δηλαδή αν λύθηκε το αρχικό πρόβλημα ή αν μια οργάνωση εκπληρώνει την αποστολή της. Οι οργανώσεις πρέπει συνεχώς να αξιολογούν τις δραστηριότητές τους γιατί διαφορετικά μπορεί τα αποτελέσματα που επιτυγχάνουν να είναι αντίθετα απ' αυτά που επιδιώκουν. Αν υπάρχει αντίφαση ανάμεσα στα επιδιωκόμενα και τα πραγματικά αποτελέσματα, τα σχέδια και η πολιτική της οργάνωσης έχουν αποτύχει. Η διαφορά μεταξύ επιδιωκόμενων και επιτυγχανομένων αποτελεσμάτων μπορεί να είναι αποδεκτή σαν αναπόφευκτη ή σαν η καλύτερη προσέγγιση. Σ' αυτή την περίπτωση θα πρέπει να επανεξετασθούν η διατύπωση του προβλήματος, οι εναλλακτικές πολιτικές και η εφαρμογή — δηλαδή όλα τα στάδια της διαδικασίας για να διαπιστωθεί τι πρέπει να γίνει. Συχνά το πρόβλημα επαναδιατυπώνεται, ή τροποποιούνται οι αντικειμενικοί σκοποί, ή αυξάνουν οι πόροι, ή σχεδιάζονται πιο αποτελεσματικά προγράμματα.

Ακόμα και όταν το αποτέλεσμα εφαρμογής είναι ικανοποιητικό, με την έννοια ότι το σχέδιο εφαρμόσθηκε σωστά, παραμένει ακόμα το βασικό ερώτημα αν το αρχικό πρόβλημα λύθηκε. Για παράδειγμα, αν υπάρχει ακόμα έλλειψη κατοικίας για πληθυσμό χαμηλού και μεσαίου

εισοδήματος, αν οι στόχοι ήταν επαρκείς, αν η λύση του προβλήματος στέγασης δημιουργήσει άλλα πρόσθετα και μη-προβλεφθέντα προβλήματα. Ίσως οι μεγάλες επενδύσεις σε προγράμματα κατοικίας να μείωσαν τα κεφάλαια για προγράμματα σίτισης ή να παρεμποδίστηκε η πραγματοποίηση άλλων κυβερνητικών στόχων.

Η αξιολόγηση του τελικού αποτελέσματος αποτελεί συνήθως την αρχή νέας διαδικασίας σχεδιασμού μέσω της ανατροφοδότησης: δηλαδή, ο επαναπροσδιορισμός του προβλήματος, η τροποποίηση των σκοπών, οι επιλογές πολιτικής, τα σχέδια, η εφαρμογή, και η αξιολόγηση (Διάγραμμα 1).

Ε. Συμπέρασμα και Πρόταση:

Στην αναπτυξιακή προσπάθεια όλων των χωρών του κόσμου παίζουν κύριο ρόλο και κοινωνικοί λειτουργοί εξειδικευμένοι στον κοινωνικό σχεδιασμό. Χρησιμοποιούνται σ' όλα τα επίπεδα: τοπικό, πόλης, περιφερειακό, εθνικό.

Χρησιμοποιούνται στην Τοπική Αυτοδιοίκηση, στη χάραξη κοινωνικής πολιτικής της χώρας, σε προσπάθειες κοινοτικής οργάνωσης και ανάπτυξης, στη χάραξη Περιβαντολογικής Πολιτικής και μέτρων, στη χάραξη Πολιτικής Υγείας και Πρόνοιας, στην υλοποίηση και εφαρμογή Πολιτικής Ανάπτυξης, και στην αντιμετώπιση όλων των ζωτικών κοινωνικών προβλημάτων.

Ακόμα και από την σχετικώς γενική αυτή παρουσίαση της πολύπλοκης διαδικασίας του Κοινωνικού Σχεδιασμού σαν μέθοδο παρέμβασης, διαφαίνεται σαφώς η ανάγκη για ειδική πανεπιστημιακή εκπαίδευση και επιστημονική πρακτική εξάσκηση των κοινωνικών λειτουργών στον κοινωνικό σχεδιασμό, δηλαδή στην μακροκλίμακα. Απαιτείται εκπαίδευση στην θεωρία παρέμβασης για κοινωνική αλλαγή, στην θεωρία συστημάτων στην θεωρία της Πράξης, και στη χρησιμοποίηση εξειδικευμένων ερευνητικών εργαλείων μετρήσεων, συγκρίσεων, επιλογής, μεγιστοποίησης και στατιστικής. Έτσι η ειδικευση κοινωνικών λειτουργών στο κοινωνικό σχεδιασμό απαιτεί, όπως όλες οι άλλες εφηρμοσμένες κοινωνικές επιστήμες και εκπαίδευση στις θεωρείες παρέμβασης και ολοκληρωμένη εξάσκηση σε σύγχρονα εργαλεία μεθοδολογίας, έρευνας και λήψης αποφάσεων. Γι' αυτό το λόγο εκτός από την Πανεπιστημιακή εκπαίδευση και τις σχολές Κοινωνικής Εργασίας, επαγγελματικοί σύλλογοι και οργανώσεις επιμόρφωσης οργανώνουν ειδικά σεμινάρια και εργαστήρια για κοινωνικούς λειτουργούς.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. BOWER W, "OUR NEW AWARENESS OF THE GREAT WEB", *FORTUNE* Φεβ. 1970
2. MEADOWS D, ET AL. *The limits of growth* (Νέα Υόρκη L.POTOMAC, 1972)
3. COMMONER B, *THE CLOSING CIRCLE* (N. Υόρκη, KNOPP 1971)
4. Ένα πλήθος από ειδικεύσεις έχουν δημιουργηθεί τελευταία. Βασίζονται σε μια φάση διαδικασίας παρέμβασης: π.χ. «Πρόβλημα», «πολιτική», «πρόγραμμα», «Υλοποίηση», ή «Αξιολόγηση» (Διαγρ. 1). Έτσι δημιουργήθηκαν ειδικευση σε «Ανάλυση Πολιτικής», «Αξιολόγηση Προγραμμάτων» κ.λπ. Η αυξανόμενη πολυπλοκότητα και οι ανάγκες της αγοράς προκαλούν πρόσθετες ειδικεύσεις στις οποίες κυριαρχεί μια και μόνο φάση αλλά σε βάθος και με διεύρυνση της τεχνικής της. Σχεδόν με τον αποκλεισμό όλων των άλλων βάσεων π.χ. η φάση «Πολιτική» παρήγαγε την ειδικευση στις διαδικασίες που απαιτούνται για Ανάλυση εναλλακτικής πολιτικής. Η «Ανάλυση Πολιτικής» συσχετίζεται με την θεωρία λήψης απόφασης, και με διοικητική θεωρία.

Η υλοποίηση και η αξιολόγηση δημιουργούν ειδικότητες που αξιολογούν οργανώσεις και προγράμματα βάσει ερευνητικής διαδικασίας.

Όλες οι ειδικεύσεις αυτές, που βασίζονται σε μια μόνο φάση της διαδικασίας κοινωνικού σχεδιασμού, όμως, είναι δευτερεύοντες τομείς κοινωνικού σχεδιασμού. Απλώς αποκτούν ξεχωριστά επίκεντρα ειδίκευσης. Μπορούν να κατανοηθούν σωστά μόνο μέσα στα πλαίσια των άλλων φάσεων: Δηλαδή η Ανάλυση Πολιτικής σχεδόν δεν μπορεί να διαχωρισθεί από την Αξιολόγηση, η Αξιολόγηση από τη Διατύπωση του Προβλήματος, και η Υλοποίηση από τη χάραξη Πολιτικής.

5. LAVE CA and MARCH JG, *An Introduction to Models in the Social Sciences*. (NY: Harper & Row, 1975)
6. DUSENBERRY J, et al, "Econometric Models of the US " *The Brookings Quarterly*, (Chicago: Rand McNally, 1965)
7. HAMILTON HR, GOLDSTONE SE, MILLMAN JW, PUGH AL, ROBERTS EB and ZELLNER A *Systems Simulation for Regional Analysis* (Cambridge MA MIT Press, 1969)
8. FORRESTER J, "Counter-Intuitive Behavior of Social Systems, " *Technology Review*, Jan 1971q Forrester, J, *Urban Dynamics* (Cambridge, MA: M.I.T. Press, 1969)
9. ROBERTS E, et, *Systems Simulation for Regional Analysis* (Cambridge, MA MIT Press, 1969)
10. FORRESTER J, "Systems Analysis as a Tool for Urban Planning", *Spectrum* Jan 1971
11. LEVIN C, et al, "Narcotics and the Communist: A System Simulation", *American Journal of Public Health*, June 1972
12. FORRESTER JW, World Dynamics of Environmental Impact, " *Proceedings 1972 Summer Computer Simulation Conference*
13. WEIL HB, et al, *Feedback Structures and Tenacity of Crime*, (Cambridge MA Pugh-Roberts Assoc, 1973)
14. PUGH AL, et al, "The Dynamics of Environmental Impact", *Proceedings 1972 Summer Computer Simulation Conference*
15. HOOS IR, *Systems Analysis in Public Policy* (Berkeley, CA: Univ of CA Press, 1972) and Quade, ES and Boucher WI, *Systems Analysis and Policy Planning* (NY: American Elsevier, 1968)
16. For detailed description of these visual tools see: Brody, R, *Problem Solving* Ibid 1982 pp 147-169

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Systems and Modeling

- ANDERSON R and CARTER I, *Human Behavior and the Social Environment, A Social Systems Approach* (Chicago: Aldine, 1974).
- Boulding, Kenneth F, "Toward a General Theory of Growth", *General Systems Yearbook, I*, 1956
- BRODY R, *Problem Solving, Ibid*
- CHADWICK GM, "A Systems View of Planning, " *Journal of the Town Planning Institute*, Vol 52, No 5, May 1966
- DUNN, *Public Policy Analysis, Ibid*
- JANSON BS, *Social Welfare Policy, Ibid*
- KHUN A, *The Study of Society: A Unified Approach* (N.Y: Dorsey Press, 1963)
- McCLELLAND CA "Systems Theory and Human Conflict" In McNeil, TB (ed), *The Nature of Human Conflict* (Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1965)
- MESAROVIC MD, and REISMAN A (Eds), *Systems Approach and the City*. (N.Y.: American Elsevier, 1972)
- MEVER, CAROL H, *Clinical Social Work in the Eco Systems Perspective* (N.Y. Columbia Univ. Press, 1983)
- MILLER JG, "Living Systems: Basic Concepts, " *Behavioral Science*, 10, 1965
- QUADE GS, *Analysis of Public Decisions, Ibid*, 2nd edition
- RAPOPORT A, "Mathematical Aspects of General Systems Theory", *General Systems*, 11, 1966
- RIST RC (ed), *Policy Studies*, Sage Publications, 1982
- SEILER JA, *Systems Analysis in Organizational Behavior* (Homewood: Irwin, 1967)